
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

श्रीरामः

न्य ३

श्रीगणेशाय नमः ॥ धातोः ॥ आतृतीयाध्यायान्ताद्ये प्रत्ययास्ते धातोः परे स्युः ॥ कृदतिङ् ॥ इति कृत्संज्ञा ॥ वासरूपोऽस्त्रियाम् ॥ अस्मिन् धात्वधिकारेऽसरूपोऽपवादप्रत्यय उत्सर्गस्य बाधको वा स्यात् स्त्र्यधिकारोक्तं विना ॥ कृत्याः ॥ ण्वुल्तृचावित्यतः प्राक् कृत्यसंज्ञाः स्युः ॥ कर्तरि कृत् इति प्राप्ते ॥ तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः ॥ एते भावकर्मणोरेव स्युः ॥ तव्यत्तव्यानीयरः ॥ धातोरेते स्युः ॥ एधितव्यम् एधनीयं त्वया । भावे औत्सर्गिकमेकवचनं क्लीबत्वं च ॥ चेतव्यश्चयनीयो वा धर्मस्त्वया ॥ केलिमर उपसंख्यानम् ॥ पचेलिमा माषाः पक्तव्या इत्यर्थः ॥ भिदेलिमाः सरलाः भेत्तव्या इत्यर्थः ॥ कृत्यल्युटो बहुलम् ॥ क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्वि

की स्वर्गतः ॥

शेषात्कर्तरि परस्मैपदमिति ॥ अनुदात्तङित आत्मनेपदम् इति ...

प्रथमादि ४

न ३

स्यात् कर्त्रभिप्राये क्रियाफले ॥ शेषात्कर्तरि परस्मैपदम् ॥ आत्मनेपदनिमित्तहीनाद्धातोः कर्तरि परस्मैपदं स्यात् ॥ तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः ॥ तिङ उभयोः पदयोस्त्रयस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञाः स्युः ॥ तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः ॥ लब्धैकसंज्ञानि तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रत्येकमेकवचनादिसंज्ञानि स्युः ॥ युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि मध्यमः ॥ तिङ्वाच्यकारकवाचिनि युष्मदि प्रयुज्यमानेऽप्रयुज्यमाने च मध्यमः स्यात् ॥ अस्मद्युत्तमः ॥ तथाभूतेऽस्मद्युत्तमः ॥ शेषे प्रथमः ॥ मध्यमोत्तमयोरविषये प्रथमः स्यात् ॥ भू तिप् इति स्थिते ॥ तिङ्शित्सार्वधातुकम् ॥ तिङः शितश्च धात्वधिकारोक्ता एतत्संज्ञाः स्युः ॥ कर्तरि शप् ॥ कर्त्रर्थे सार्वधातुके धातोः शप् ॥ सार्वधातुकार्धधातुकयोः ॥ अनयोः प

धा

निरवधानतः ... नाधिकारो ॥

भ्वादयः ३

रेयोरिडन्तात् ह्रस्वगुणः ॥ अवादेशः ॥ भवति ॥ भैतः ॥ भौन्तेः ॥ प्रत्ययावयवस्य झस्या
न्तादेशः ॥ अतो गुणे ॥ भवन्ति ॥ भवसि ॥ भवथः ॥ भवथ ॥ अतो दीर्घो यञि ॥ अतो
ऽस्य दीर्घो यञादौ सार्वधातुके ॥ भवामि ॥ भवामः ॥ स भवति ॥ तौ भवतः ॥ ते भव
न्ति ॥ त्वं भवसि ॥ युवां भवथः ॥ यूयं भवथ ॥ अहं भवामि ॥ आवां भवावः
॥ वयं भवामः ॥ शेषे विभाषा कर्त्तरि परस्मै ऽपदेशे ॥ ऽपदेशो वा दिरवा
दिषा न्तायैगदत्तादेः किस्यातो ऽपवर्गस्यास्तिमितान्तरस्य ते रीत्वं वा
स्यात् ॥ पृतिः भवति ॥ भ्रुनि भवति ॥ परोन्ते लिट् ॥ भूता न पतेपरोन्ताश्च
त्तेद्वितीये लिट् ॥ स्थानिवादयः ॥ परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः ॥
त्रिटलित्वादीनां णादयः स्युः ॥ भूस्वइ तिस्थिते ॥ भुवो वुग्लुङ्लिटोः ॥ लिटि

भुवो वुग्लुङ्लिटोः

४६ ॥२॥

४६ ॥२॥

श्रीरामः

धातोरनभ्यासस्य १ एकाचो द्वे प्रथमस्य अजादेर्द्वितीयस्येत्यधिकृत्य ॥ अनभ्यासस्य किं पुनः पूर्वं स्यात् स्यमभूत् ॥ प्रथम

स्य किं ऽनरस राुस्ततथा ॥

[illegible]र्यै ॥ लिटि परेऽनभ्यासस्य धात्ववयवस्यैकाचः प्रथमस्य द्वे स्तः ॥ आदिभू
तादचः परस्य द्वितीयस्य ॥ भू व भूव अ इति स्थिते ॥ पूर्वोऽभ्यासः ॥ अत्र ये द्वे विहि
ते तयोः ॥ हलादिः शेषः ॥ अभ्यासस्यादिर्हल् शिष्यतेऽन्ये लुप्यन्ते ॥ ह्रस्वः ॥ अभ्यासे
स्याचः ॥ भवतेरः ॥ भवतेरभ्यासस्योकारस्य अः स्याल्लिटि ॥ अभ्यासे चर्च ॥ अभ्या
से झलां चरः स्युर्जशश्च ॥ झलां जशः खयां चर इति विवेकः ॥ बभूव ॥ बभूवतुः ॥ ब
भूवुः ॥ लिट् च ॥ लिडादेशस्तिङार्धधातुकसंज्ञः स्यात् ॥ आर्धधातुकस्येड्वलादेः ॥ बभू
विथ ॥ बभूवथुः ॥ बभूव ॥ बभूव ॥ बभूविव ॥ बभूविम ॥ अनद्यतने लुट् ॥ भवि
ष्यत्यनद्यतनेऽर्थे लुट् ॥ स्यतासी लृलुटोः ॥ धातोरेतौ स्तो लृलुटोः परतः ॥ शबाद्यप
वादः ॥ लृ इति लृङ्लृटोर्ग्रहणम् ॥ आर्धधातुकं शेषः ॥ तिङ्शिद्भ्योऽन्यो धातो

५४

ति विहितः प्रत्यय एतत्संज्ञः स्यात्॥ लुटः प्रथमस्य डारौरसः॥ डित्वसामर्थ्या
दभस्यापि टेर्लोपः॥ तासस्त्योर्लोपः॥ तादौ प्रत्यये परे॥ रि च॥ रादौ प्रत्यये
तथा॥ भविता॥ भवितारौ॥ भवितारः॥ भवितासि॥ भवितास्थः॥ भविता
स्थ॥ भवितास्मि॥ भवितास्वः॥ भवितास्मः॥ स्यतासी लृलुटोः॥ भविष्यति॥ भवि
ष्यतः॥ भविष्यन्ति॥ भविष्यसि॥ भविष्यथः॥ भविष्यथ॥ भविष्यामि॥
भविष्यावः॥ भविष्यामः॥ लोट्॥ विध्या[illegible] [illegible]प्रैषेषु लोट्॥ आशिषि लि
ङ्लोटौ॥ एरुः॥ लोट इकारस्य उः॥ भवतु॥ तुह्योस्तातङाशिष्यन्यतर
स्याम्॥ आशिषि तुह्योस्तातङ्॥ परत्वात्सर्वादेशः॥ भवतात्॥ लोटो

[illegible] इत्यत्र [illegible] इति ॥

३ ५७

३ ५७॥ भ्वाते ३

त १

त्वङ्कृता॥ खोटोत्वड्डुइवकार्यं स्यात्॥ ततस्तामादयः सलोपश्च ॥ तस्याश्चौ स्त्रि
यांत्तानेताम: ॥ ङितश्चतुर्णाना मादयस्स्यु: ॥ भवताम्॥ भवन्तु॥ सेर्हि
पिच्च॥ लोटस्सेर्हि: सो पिच्च॥ अतो हे:॥ हेर्लुक्॥ भव॥ भवतात्॥ भवतं॥ भव
त॥ मेर्नि:॥ लोडादेशस्य मेर्निः स्यात्॥ आडुत्तमस्य पिच्च॥ लोडुत्तमस्य
डागम: स्यात्स पिच्च॥ हिन्योरुत्वं न॥ [illegible] भवानि॥ भ
नित्यं ङितः॥ सकारान्तस्य ङित् उत्तमस्य नित्यं लोपः॥ अलोन्त्यस्य नित्य
लोपः॥ भवाव॥ भवाम॥ [illegible]॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible] डागमस्यात्॥ इतश्च॥ ङितो
[illegible] लोपः॥ अभवत्॥ अभवताम्॥

3

५
५८

अभवन्॥ अभवः॥ अभवतम्॥ अभवत॥ अभवम्॥ अभवाव॥ अ-
भवाम॥ विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्ठसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ्॥ ए-
ष्वर्थेषु धातोर्लिङ्॥ यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च॥ लिङः॥ परस्मै-
पदानां यासुडागमो ङिच्च॥ लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य॥ सार्वधातुके
लिङोऽनन्त्यस्य सस्य लोपः॥ अतो येयः॥ अतः परस्य सार्वधातुकाव-
यवस्य याङ् इत्यस्य इय्॥ गुणः॥ लोपो व्योर्वलि॥ वलि परे वकार-
यकारयोर्लोपः॥ भवेत्॥ भवेताम्॥ झेर्जुस्॥ लिङः॥ भवेयुः॥ भ-
वेः॥ भवेतम्॥ भवेत॥ भवेयम्॥ भवेव॥ भवेम॥ लिङाशिषि
॥ आशिषि लिङस्तिङार्धधातुकसंज्ञः॥ किदाशिषि॥ आ-

सं १

५
५८

टीका

ङि विसिले वास्यादिकि स्यात् ॥ सर्वोऽयमाशिषि लिङिति च ॥ किङिति निमित्त इ
ग्व वृत्तेऽइको गुणवृद्धी न स्तः ॥ भूयात् ॥ भूयास्ताम् ॥ भूयासुः ॥ भू
याः ॥ भूयास्तम् ॥ भूयास्त ॥ भूयासम् ॥ भूयास्व ॥ भूयास्म ॥ लुङ् ॥ भू
तार्थे धातोर्लुङ् ॥ माङि लुङ् ॥ सर्वलकारापवादः ॥ स्मोत्तरे लङ् च ॥ स्मोत्त
रे माङि लुङ् स्यात् लङ् च ॥ च्लि लुङि ॥ शबाद्यपवादः ॥ च्लेः सिच् ॥ गातिस्था
घुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु लुक् ॥ गापाविहेणा पिबती गृह्यते ॥ भू
सुवोस्तिङि ॥ भूसुवोः सार्वधातुके तिङि गुणो न ॥ अभूत् ॥ अ
भूताम् ॥ अभूवन् ॥ अभूः ॥ अभूतम् ॥ अभूत ॥ अभूवम् ॥ अभूव
अभूम ॥ न माङ्योगे ॥ अडाटौ न स्तः ॥ मा भवान् भूत् ॥ मा स्म भवत् ॥

श्रीगणेशायनमः

॥५॥
॥सुली॥

लिङ्निमित्तेॡङ्क्रियातिपत्तौ॥हेतुहेतुमद्भावादिलिङ्निमित्तंतत्रभवि
ष्यदर्थेॡङ्क्रियायाअनिष्पत्तौगम्यमानायाम् अभविष्यत् अभ
विष्यताम् अभविष्यन् अभविष्यः अभविष्यतम् अभविष्य
त अभविष्यम् अभविष्याव अभविष्याम सुवृष्टिश्चेदभवि
ष्यत्तदासुभिक्षमभविष्यत् अतसातत्यगमने अतति अत
आदेः अभ्यासस्यादेरतोदीर्घः आत आततुः आतुः आति
थ आतथुः आत आत आतिव आतिम अतिता अ
तिष्यति अततु अततात् आडजादीनाम् अजादीनामाट्स्या

॥५॥
॥सुली॥

श्रीरम

लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडु आतत् आतेत् अत्यात् अत्यास्ताम् लुङि सिची
ऽडागमे कृते अस्तिसिचोऽपृक्ते विद्यमानात्सिचोऽस्तेश्च परस्याप
ृक्तस्य हल ईडागमः इट ईटि इटः परस्य सस्य लोपः ईटि सिज्लोप
एकादेशे सिद्धो [illegible] वाच्यः आतीत् आतिष्टाम् सिजभ्यस्तविदि
भ्यश्च सिचोऽभ्यस्ताद्विदेश्च परस्य ङित्संबंधिनो झेर्जुस् आ
तिषुः आतीः आतिष्टं आतिष्ट आतिषं आतिष्व आतिष्म।
आतिष्यत् षिधु गत्याम् ह्रस्वं लघु संयोगे गुरु संयोगपरं ह्रस्व

5

धा० ३

मन्दहं गुरुह्रस्वं लघुस्यात् दीर्घंच गुरुः स्यात् पुगन्तलघूपधस्यच पुगन्तलघू
पधस्य चांगस्येकोगुणः सार्वधातुकार्धधातुकयोः धात्वादेः षःसः से
धति सिषेध असंयोगाल्लिट्कित् असंयोगात्परोऽपिलिट्कित् सि
षिधतुः सिषिधुः सिषेधिथ सिषिधथुः सिषिध सिषेध सिषिधिव
सिषिधिम सेधिता सेधिष्यति सेधतु असेधत् सेधेत् सिध्यात्
असेधीत् असेधिष्यत् एवंचितीसंज्ञाने शुचशोके जद्व्यक्ता
यांवाचि गदति नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रा
तिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषुच उपसर्गस्था

न्निमित्तात्परस्यनेर्णत्वंस्याद्गदादिषुपरेषु॥प्रणिगदति॥कुहोश्चुः॥अभ्यास

न्निमित्तात्परस्यनेर्णत्वं स्याद्गदादिषुपरेषु॥प्रणिगदति॥कुहोश्चुः॥अभ्यासकव
र्गहकारयोश्चवर्गादेशः स्यात्॥अत उपधायाः॥१॥वृद्धिः स्यात् ञिति णिति च॥जगा
द॥जगदतुः॥जगदिथ॥जगदथुः॥णलुत्तमो वा॥णलुत्तमो णिद्वा स्यात्॥जगद॥जगाद॥
जगदिव॥जगदिम॥गदिता॥गदिष्यति॥गदतु॥अगदत्॥गदेत्॥गद्यात्॥अगद॥जगाद॥
ड्डिर्वाऽऽदीपरस्मैपदे॥अगादीत्॥अगदीत्॥णीद॥णीनोपोदे॥णोनः॥धात्वादेर्णस्यनः॥णोपदेशा
स्यनदेनाटिनाथनन्दनक्कनृनतेनः उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य॥
देशास्यधात्वादेर्नस्य णः॥प्रणदति॥प्रणिनदति॥नद॥ननाद॥अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि॥
लिड्निमित्तादेशादिकंनभवतिपदस्य नेदवस्यासंयुक्तहल्मध्यस्थस्याकारस्य एत्वं स्यादभ्यासलोप
श्चकिति लिटि॥नेदतुः॥नेदुः॥थलि च सेटि॥इड्वति थलिपूर्वोक्तं स्यात्॥नेदिथ॥नेदथुः॥नेद॥न
नाद॥ननद॥नेदिव॥नेदिम॥नदिता॥नदिष्यति॥नदतु॥अनदत्॥नदेत्॥नद्यात्॥अनादीत्॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
टि२

२८

श्री॰॥

॥ धू१ ॥

॥ ७ ॥

ने ४

अनदिष्यत॥ अ ईगतोपावनेर॥अतनआदेः॥ तस्मान्नुड छिहरसः॥छिहसो
धातो र्हि र्हिभिमृतादकारान्तरस्यनुधस्त्रात॥ आनई॥ नेद्दिगइदमरे॥ ग्रि
दिकुत्सायाम॥ टुनदिसमृद्धौ॥ओदिर्जिद्रुदवः॥ उमृदेदोधोर्तोरव्याप्त
[illegible] ईतः स्पुः॥ इदितोनुम्धातो॥४॥ नन्दति॥ ननन्द॥ नन्दिता॥ नन्दिष्यति॥ न
न्दतु॥ अनन्दत्॥ नन्देत्॥ इदित्वान्न लोपोन॥ नन्द्यात॥ अनन्दीत्॥ अन
न्दतु॥ नन्दनन्दत॥ नन्देत॥ इदितान्नलोपोन॥ नन्द्यात॥ अनन्दीत॥ अन
न्दिष्यत॥ अर्च पूजायाम॥ अर्चति॥ आनर्च॥ आनर्चतुः॥ अर्चिता
अर्चिष्यति॥ अर्चतु॥ आर्चत॥ अर्चेत॥ अर्च्यात॥ आर्चीत॥ आर्चि
ष्यत॥ व्रजगतौ॥ व्रजति॥ वव्राज॥ व्रजिता॥ व्रजिष्यति॥ व्रजतु॥ अव्रज
त॥ व्रजेत॥ व्रज्यात॥ वदव्रजहलन्तस्याचः॥ स्वामरीव [illegible] विप

रसैपदेषु॥ अनुप्रसीन्॥ अनुजिध्वत्॥ कटेवर्षावरालवोः॥ कट
ति॥ चकाट॥ कटिता॥ कटिष्यति॥ कटतु॥ अकटत्॥ कटेत्॥ अ
नोर्वै तरुणश्वसजाऽ दिति श्वेदिताम॥ हमयान्त स्वे तरान देत
न्त स्य श्वपते दि श्व वा डिने ऽ दो सिषि॥ अकटीत्॥ अकटिष्य
त॥ गुपूर द्रतो॥ गुपधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः॥ स्वार्थे स
नू पस यूको म्यच कुऽङ वे बोणा वो किपू रितऽ पऽ तथा पगा
पयोलिङ् वेति होयामी सनाद्यपः॥ सनाद्यन्ता धातवः॥ सनाद्
पः कमेर्णिङ्॥ नाप्रत्ययमा अनेपवान्ते धातुसंज्ञाः॥ धातुत्वा
द्ध्यादयः॥ गोपायति॥ आयादय आर्धधातुके वा॥ अ ईध्य

रो

९

कप्यन्ते हि तं पातं पाप्रा[illegible]समासप्रपातस्य स्यात् प्रभ्रंशे बोधो
[illegible]नेनकुर्वन् जोति प्रमादन्न आवम् ॥ नवविपरीतस्य योगनि[illegible]
[illegible]नेन कुर्वन्न जोति प्रमादन्नावम् ॥ [illegible] तोनदृष्टा तोनिश्च
माद्वेस्त्वस्यतो त्यपीत प्रभ्रा[illegible]

म॰

तुकविध स्यामायादयो वास्तु॥ कासप्रत्ययादाम्मन्त्रे सा
लिटि॥ कासधातोः प्रत्ययान्तेभ्य आम् स्याल्लिटि॥ नन्तु मन्त्रे
[illegible] ॠकाव आमू व कथ्यलिटि॥ आ[illegible]साति[illegible] विध्यानालम्ब
नम्॥ अतो लोपः॥ आईधातु कोपदेशाकारान्तेपदकारान्तस्या
[illegible] लोपः स्यात्॥ आमः॥ आमन्प्रत्यये [illegible] कृञ्चानुप्र
युज्यते लिटि॥ आमन्तो [illegible] परं कृञ्च त्त्यपो [illegible] प्रयुज्यते॥ ते बाहुत्ये
दि॥ उरत्॥ अभ्यासस्य वर्णो स्यात्॥ गोपायाञ्चकार॥ [illegible] त्यादय
त्योगीला[illegible]दि॥ [illegible] ॥ [illegible] मिलिते [illegible] नादेशोन
स्याहुययनेवर्ततो [illegible]॥ गोपायाञ्चकतुः॥ गोपायाञ्चक्रुः॥ [illegible]

अन्यस्यापीति॥ [illegible] धातूनामेतत्वलोटस्य प्रामभीतानामनुप्रत्ययश्च
दितिस्यादेवप्रयुज्यमानेकृञ् इति विप्रोपराणां [illegible] स्याहितिभावः॥ न [illegible] इति [illegible]
वक्ता [illegible] नुप्रयोगेन [illegible] पीति [illegible] म् धातोराम् स्यात् [illegible] नुप्रयुज्यते लिट्

पदेशोनुदात्तातगुपदेशेवोधातुरेकाजनुदात्तयत्स्मादुलोदाद्धि
तुकस्येत्तन॥उद्दंतैर्यौतिरुक्ष्णुपिप्रापुनुक्षुपिवडिङःश्रिञ्॥कट्टुल्डुर्डे
न्यायविनैकाचाऽऽजन्तेषुनिहतास्मृताः॥कान्तेषुशक्लेकः॥चान्तेषुपच्मु
चमचवचविचसिचः षट्॥छान्तेषुप्रछेकः॥जान्तेषुत्यजनिजभजभंज
भुजस्त्रज्मस्जियजयुजरुजरंजविजिरस्वंजसंजसृजः पंचदश॥दान्तेषु
अदक्षुदखिदछिदतुदनुदपद्यभिदविद्यतिविनद्शदसदस्विद्यति
ःस्कन्दिहदिःषोडश॥धान्तेषुक्रुधक्षुधबन्धयुध्यरुधराधव्यधशुधसाधि
साधसिध्याएकादश॥नान्तेषुहन्यमन्योद्वौ॥पान्तेषुआप्छुपक्षिपतप
तप्तिपतृप्यदृप्यलिपलुपवपशपस्वपसृपत्रयोदश॥भान्ते

प१

॥५३॥

बुबभरम्बभस्वपः॥ नानेबुगमजमरमनमष्यत्वारः॥ श्यानेबुकुशदंश
दिशाद्दृशाम्शास्ह्रास्लृशालिशविशस्पृशोदश॥ षानेबुकषविषत्विषतुष
दुषदुषपुषपिषशिषशुषश्लिषएकादश॥ सानेबुघसवसतिहरः॥ ह
नेबुदहदिहमिहदुहलिहरुहनहवहोऽष्टौ॥ अनुदात्ताहलन्तेबुधातवो
धिकं संतम॥ गोपायाञ्चकर्थ गोपायाञ्चकृथुः॥ गोपायाञ्चक्र॥ गोपाया
ञ्चकृमे॥ गोपायाञ्चकार॥ गोपायाञ्चकृव॥ गोपायाञ्चकृम॥ गोपाया
म्बभूव॥ गोपायामास॥ जुगोप[illegible]॥ जुगुपतुः॥ स्वरतिसूतिसूयति
धूञूदितो वा॥ स्वरत्यादेरूदितः परस्यार्धधातुकस्येड्वा॥ जुगोपिथ॥
जुगोप्थ॥ गोपायिता॥ गोपिता॥ गोप्ता॥ गोपायिष्यति॥ गोपिष्यति

॥५३॥

गोपाय्य ... गोपायेत्

गोप्स्यति ॥ गोपायतु ॥ अगोपयत् ॥ अगोपायीत् ॥ अगोपायिष्टां ॥ अ
गोप्स्यत् ॥ कृत्वोक्ता ॥ ऊर्ध्वः परस्य सस्य लोपः ॥ अगौप्तम् ॥ अगौ
प्सीत् ॥ अगौप्ताम् ॥ अगौप्त ॥ अगौप्सम् ॥ अगौप्स्व अ
स्तः ॥ अगौप्सीः ॥ अगौप्तम् ॥ अगोपिष्यत् ॥ अगोप्स्यत् ॥ द्वि रूपे ॥ अ
गोप्स्म ॥ अगोपायिष्टम् ॥ क्षिप्तुः ॥ एकावइति निषेधे प्राप्ते ॥ क्षे
पति ॥ चिक्षेप ॥ चिक्षिपतुः ॥ चिक्षिपुः ॥ अनुदात्तत्वान्नेट् स्यात् ॥ अन्यस्ता
स्वत्वन्तलुङ्भु वो लिटि ॥ आदिश्य एव लिटि इत्यानेस्यात् ॥ उपदेशेऽजन्तो या
ह निटो ऽचिस्यात् ॥ अवस्तास्य यत्थो निटोनित्यम् ॥ उपदेशेऽत्वतः ॥
धातुस्तासौनित्यानिटनतः परस्य थल इत्यानस्यात् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥

९

रवतः

उपदेशोऽकास्तासौ नित्यानिट स्ततः परस्य थल इड् रा न स्यात् ॥ भतोभा
रद्वाजस्य ॥ तासौ नित्यानिट ऋदन्तस्यैव थल इड्न भारद्वाजस्य म
तेन ॥ तेन अन्यस्य स्यादेव ॥ अथ मन्त्रसंग्रहः ॥ अजन्तोऽकारवान्वा प३
तास्यनिट् थलि वेडयम् ॥ ऋदन्त ईदृङ्नित्यानिट्क्राद्यन्यो लिटि सेड्भवे
त् ॥ यियोपिथ ॥ यियेथ ॥ विचिक्षिपथुः ॥ विचिक्षिपुः ॥ विचिक्षिय ॥ विचिक्षिन
हेता ॥ हेष्यति ॥ हेपतु ॥ अजुपत् ॥ हेपेत् ॥ अहासार्वधातुके
पोर्दीर्घः ॥ अजन्ताङ्गस्य दीर्घः [illegible] ोपूर्णन्यपेन नुकासार्वधातुकयोः ॥
दीयान् ॥ सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु ॥ इगन्ताङ्गस्य वृद्धिः परस्मैपदे

॥ ॥ ॥ ॥ ॥

५८
१०

छ १

सिषिधात्रै सेषीरू ॥ असेकेभरू ॥ तप सन्तापे ॥ तपति ॥ तताप ॥ तेपतुः ॥
तेपुः ॥ तेपिथ ॥ ततप्थ ॥ तप्ता ॥ तप्स्यति ॥ तपतु ॥ अतपत् ॥ तपेत् ॥ तप्यात् ॥
अताप्सीत् ॥ अताप्ताम् ॥ अताप्सुः ॥ अतप्स्यत् ॥ क्रमु पादविक्षेपे ॥
वा भ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमुक्लमुत्रसित्रुटिलषः ॥ ष्ठिवुः क्लम्वा
कर्तरि सार्वधातुके पु सेरादू ॥ क्रमः परस्मैपदेषु ॥ क्रमेर्दीर्घः परस्मै
पदे शिति ॥ क्राम्यति ॥ क्रामति ॥ चक्राम ॥ क्रमिता ॥ क्रमिष्यति ॥
क्राम्यतु ॥ क्रामतु ॥ अक्राम्यत् ॥ अक्रामत् ॥ क्राम्येत् ॥ क्रामेत् ॥
क्रम्यात् ॥ अक्रमीत् ॥ अक्रमिष्यत् ॥ पा पाने ॥ पाघ्राध्मास्थाम्ना
दाणदृश्यर्त्तिसर्त्तिसेदशदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्य

तप २

(18)

वं॥ कौ॰ ति॰

पिबति ह्रि॥ ह्रोः परयो रिति॥

८१

ओ यौ शौ परसीदाः ॥ पर्वं दीनाम्पिबाय आदेशाः स्युः ॥ इत्संज्ञेन्पूया
सेप्रत्यये परे ॥ पिबादेशो ऽदन्तस्तेन न गुणः ॥ आत औ णलः ॥ पपौ ॥
आतो लोप इटि च ॥ अजाद्यो रार्धधातुकयो रातो लोपः ॥ पपतुः ॥
पपुः ॥ पपिथ ॥ पपाथ ॥ पपथुः ॥ पप ॥ पपौ ॥ पपिव ॥ पपिम ॥ पाता
॥ पास्यति ॥ पिबतु ॥ अपिबत् ॥ पिबेत् ॥ एर्लिङि ॥ घुसंज्ञकानां मा
स्थागोपिबतिजहातिस्यतीनामेत्वं स्यादार्धधातुके किति लिङि ॥
पेयात् ॥ गातिस्थेति सिचो लुक् ॥ अपात् ॥ अपाताम् ॥ अपुः ॥

॥पप॥ ११

॥पप॥ ११

।सिन्सुध्यादन्तोदेयमेऽनुसृ॥ऽस्यपदान्तात॥अपदान्तादकारादीपररूपमेके
देशः॥अपु॥अपास्यत॥ऽलेहवे रूपे॥ऽस्यायति॥आदेवउपदेशोक्ताः॥उपदेश
एज न्तस्यधातोरात्वन्तुशिति॥जऽस्यो॥ऽस्याता॥ऽस्यास्यति॥ऽस्यापत॥अऽस्या
पत॥ऽस्यायेत॥वान्यस्यसंयोगादेः॥घुमास्थादेरन्यस्यसंयादेर्हीनोराततएत्वम्या
पत॥ऽस्यायेत॥यमरमनमातांसक्च॥एवं
स्याद्ध्यात्वकेपितिलिङि॥ऽस्येयात॥ऽस्यायात॥यमरमनमातांसक्च॥एवं
स्यादइधातुकेपितिलिङि॥अऽनोसीत॥अऽस्यास्यत॥कृ कौटिल्ये॥अतेरय
सगेभ्यः।सिवईड्परस्मैपदेषु॥अदन्तस्यसंयोगादेरपृ॥स्यगुणोलिटि उपेधायाश्च॥जकृर
संयोगादेर्गुणः॥अदन्तस्यसंयोगादेर्गुणः॥जकृथ॥जकृर्युः॥जकृव॥जकार॥जकार॥जहरि
जक्ररतुः॥जक्ररुः॥जक्रर्थ॥जक्रर॥जहरिम॥कर्त्ता॥अहोनोःस्येः॥अवेतोहनेोरवस्यस्यः॥ह्वरिष्यति
व जक्ररिम॥कर्त्ता॥अह्रेनोःस्येः॥अवेतोहनेोरवस्यस्येट॥ह्वरिष्यति
व जकरिम॥कर्त्ता॥ऋद्धनोःस्ये॥अवेतोहनेोरवस्यस्येट॥ह्वरिष्यति
व जक्ररिम॥कर्त्ता॥ऋद्धनोःस्ये॥ऋतश्च संयोगादेः॥अदन्तस्यगुणः॥
वररतु॥अक्ररत॥गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः॥ऋतश्च संयोगादेः अदन्तस्यगुणः॥
ह्वरेत॥

र०कौ०टि

अथ स्वादिः

अनुवृत्त अनुवृत्तम् ०७

॥ ५६ ॥ ॥ २२ ॥

यक्रियाच्छ्रुद्धिवातुके लिङि ॥ क्रियात् ॥ अकरिष्यत ॥ षुञ् अभिषवे ॥ स्वादिभ्यः श्नुः ॥
श्नु वः स्वादेशः श्नुप्रत्ययः शबपवादः कर्तरि सार्वधातुके ॥ शपोऽपवादः ॥ सार्वधातुक
मपित् ॥ अपित् सार्वधातुकं ङित् स्यात् ॥ इति येनोऽङित्त्वाद्गुणो न ॥
सुनोति ॥ सुनुतः ॥ हुश्नुवोः सार्वधातुके ॥ हुश्नुवोरनेकाचोऽसंयोगपूर्वस्य यण् स्यादचि
सार्वधातुके ॥ उवङोऽपवादः ॥ सुन्वन्ति ॥ सुनोषि ॥ सुनुथः ॥ सुनोमि ॥ लोपश्चा
स्यान्यतरस्याम्म्वोः ॥ असंयोगपूर्वस्य प्रत्ययोकारस्य लोपो वा म्वोः परयोः ॥ सुन्वः
॥ सुनुवः ॥ सुन्मः ॥ सुनुमः ॥ सुषाव ॥ सुषुवतुः ॥ सुषुवुः ॥ सुषोथ ॥ सुषुविथ ॥
सुषुव ॥ सुषाव ॥ सुषुव ॥ सुषुविम ॥ सोता ॥ सोष्यति ॥ सुनोतु ॥ सुनुतात् ॥
सुनवानि ॥ उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात् ॥ असंयोगपूर्वात्प्रत्ययोतो हेर्लुक् ॥
सुनु ॥ सुनुतात् ॥ सुनुताम् ॥ सुनुत ॥ गुणावादेशौ ॥ सुनवानि ॥ सुनव ॥

सुनवव

श्रिवश ॥ ५६ ॥ ॥ २२ ॥

ससम् शिवायै नमः शिवाय नमः

॥ अरटावाम ॥ अरटतोतर ॥ अरज्वुताम ॥ अशटावन ॥ अरटतोः ॥ अशहत्तु तमः

अशहत्तुत ॥ अर[illegible] ॥ अशहत्तु व ॥ अ[illegible]टाव ॥ अशटाम ॥ शहत्तु म ॥ [illegible] ॥ शहत्तु पात ॥

अशहत्तु पाताम ॥ शहत्तुपुः ॥ [illegible] पात ॥ अशैषीत ॥ अश्रोष्यत ॥ गम्लृ गतौ ॥ [illegible]

पमोस्तुः ॥ एवांछः स्थिति ॥ गच्छति ॥ गमहनजनखनघसां लोपः ॥ क्ङित्यनङि ॥

एषामुपधायालोपो ॥ मादेशौ त्यनङि ॥ जग्मतुः ॥ जग्मुः ॥ जगमिथ ॥ जगन्थ ॥

नम्मुः ॥ जगाम ॥ जग्मिव ॥ जग्मिम ॥ गन्ता ॥ गमेरिट् परस्मैपदेषु ॥ गमेः सा

देशाद्धातुरस्मात् परस्मैपदेषु ॥ गमिष्यति ॥ गच्छतु ॥ अगमत् ॥ गच्छेत् ॥ ग

दिशाद्धातुरस्मात् परस्मैपदेषु ॥ पुषादिद्युताद्यॢदितः परस्मैपदेषु ॥ [illegible] परस्मै

स्यात् ॥ पुषादिद्युताद्यॢदितः परस्मैपदेषु ॥

" " " " " " " " " " "

[illegible]

१०

दितोलस्येति अतोन्यस्येति सार्वनन्यदिइति अनुतङामेवग्र [illegible] अन्तुशानवृकानवे ... अरत्यानात्

धं ४ ३५

॥५७॥ ॥२३॥

सिरऊपरस्मैपदेषु॥अगमत्॥अगमिष्यत्॥ इतिपरस्मैपदप्रक्रिया॥एधवृद्धौ
दित्तेआत्मनेपदानारेष्टेरे॥टितोलस्यात्मनेपदानांटेरत्यम्॥एधते॥सार्वधातुकमपि
त्॥अपित्सार्वधातुकंङिद्वत्स्यात्॥आतोङितः॥अतङपरस्यङितामातइय्स्या
त्॥एधेते॥एन्ते॥थासःसे॥टितोलस्य॥एधसे॥एधेथे॥एधध्वे॥एधे॥एधावहे॥
एधामहे॥इजादेश्चगुरुमतोनृच्छः॥इजादिर्योधातुर्गुरुमान्‌ऋच्छत्यन्यस्तत आम्
स्याल्लिटि॥आमः॥आमन्तात्परस्यलेर्लुक्स्यात्॥आम्प्रत्ययवत्कृञोनुप्रयोगस्य॥आम्प्रत्ययोयस्मात्तद्वदनुप्रयुज्यमानात्कृ
ञोप्यात्मनेपदम्॥लिटस्तझयोरेशिरेच्॥लिडादेशयोस्तझयोरेशइरेचौस्तः॥एधा
ञ्चक्रे॥एधाञ्चक्राते॥एधाञ्चक्रिरे॥एधाञ्चकृषे॥एधाञ्चक्राथे॥इणःषीध्वं

॥५७॥ ॥२३॥ ले दि

१३ भै२२

श्रिटान्योः कृतं ॥ इजादेर्गुरुमतोऽनृच्छः ॥ आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य ॥ एधांचक्रे ॥ ए-
धांचक्राते ॥ एधांचकृषे ॥ एधांचकृमहे ॥ एधाम्बभूव ॥ एधामास ॥ एधिता ॥ एधितारौ ॥ ए-
धितारः ॥ धि च ॥ स्तोऽपत्यये सलोपः ॥ एधिताध्वे ॥ हरति ॥ तासस्त्योः लोपः ॥ एधिताहे ॥ एधितास्वहे ॥
एधितास्महे ॥ एधिष्यते ॥ एधिष्येते ॥ एधिष्यन्ते ॥ एधिष्यसे ॥ एधिष्येथे ॥ ए-
धिष्यध्वे ॥ एधिष्ये ॥ एधिष्यावहे ॥ एधिष्यामहे ॥ आमेतः ॥ लोट एत आम् स्या-
त् ॥ एधताम् ॥ एधेताम् ॥ एधन्ताम् ॥ सवाभ्यां वामौ ॥ सवाभ्यामपर-
स्यैतो ऐतः क्रमात् स्वामौ स्तः ॥ एधस्व ॥ एधेथाम् ॥ एधध्वम् ॥ एत ऐ ॥ लोडुत्तमस्य
॥ एधै ॥ एधावहै ॥ एधामहै ॥ आडजादीनाम् ॥ ऐधत ॥ ऐधेताम् ॥ ऐधन्त ॥ ऐधथाः ॥
॥ ॥

13

श्रीरामः

धी ६

रेधेथाम्॥ रेधेध्वम्॥ रेधे॥ रेधावहि॥ रेधामहि॥ लिङः सीयुट्॥ सीयो
रेधेथाम्॥ रेधेध्वम्॥ रेधे॥ रेधावहि॥ रेधामहि॥ लिङः॥ रधेरन्॥ रधेथाः॥ रधेया
थः॥ रधेत॥ रधेयाताम्॥ झस्यरन्॥ लिङः॥ रधेरन्॥ रधेथाः॥ रधेया ॥५८॥

॥५८॥ थाम्॥ रधेध्वम्॥ इटोत्॥ लिङन्देशस्येटोऽकारस्यात्॥ रधेय॥ रधेवहि ॥१५॥

॥१५॥ रधेमहि॥ सुट्तिथोः॥ लिङः स्ति॥ थोसुट्॥ रधिषीष्ट॥ रधिषीया
स्ताम्॥ रधिषीरन्॥ रधिषीष्ठाः॥ रधिषीयास्थाम्॥ रधिषीध्वम्॥
रधिषीय॥ रधिषीवहि॥ रधिषीमहि॥ रेधिष्ठ॥ रेधिषातां॥ आ

अनन्तात्म त्मनेपदेष्वनतः॥ आत्मनेपदेष्वनतः॥ झस्यात्स्यात्॥ रेधिषत॥ रेधि
रस्य

पा २

स०कौ०ति

…आंजन… तितिबस्य… कृ… धस्वकः

एधिष्ठाः ॥ एधिषीयास्ताम् ॥ एधिढ्वम् ॥ एधिषि ॥ एधिष्वहि ॥ एधिष्म
हि ॥ ऐधिष्यत ॥ ऐधिष्येताम् ॥ ऐधिष्यन्त ॥ ऐधिष्यथाः ॥ ऐधिष्येथाम् ॥
ऐधिष्यध्वम् ॥ ऐधिष्ये ॥ ऐधिष्यावहि ॥ ऐधिष्यामहि ॥ कमु का
न्तौ ॥ कमेर्णिङ् ॥ स्वार्थे ॥ कामयते ॥ आयादय आर्धधातुके वा ॥ इति वा ॥ चकमे
॥ चकमाते ॥ चकमिरे ॥ कामयितासे ॥ कामिताहे ॥ कामयि
ष्यते ॥ कामयताम् ॥ अकामयत ॥ कामयेत ॥ कामयिषीष्ट ॥

कामितिरिन्द्रा ३

स्त्री

इति

कृ…

लोट लिङ् लस्यापवादः

॥२८

॥ पर्णी ॥
॥ २५ ॥

रोगेयत्रपधापाइति निमित्ताभावे नैमित्तस्याप्यभावे नेष्यसिद्धौ नि[illegible]:
[illegible] रोरत्वाधेनापम तेनबाहयतीत्याहन इत्यादौ [illegible] सिद्धापत्तिः

अ २

लोप्यंशौ ट्युमम्बः फ्लेरिवङः॥ लोपस्तास्थ्याद्विभ्यः॥ येरवङ्फ[illegible] र्ये तुङि॥ [illegible]
मिश्रतदूनेनिस्यते॥ तोरनेरे॥ अनिङ्यात्याह्वमानुषेनोजोपः॥ तोरवस्मु
भायाहूस्वः॥ वङ्परे तो यदङ् तस्योपधाया ह्रस्वः॥ वङि॥ अनभ्यासस्य
[illegible] धात्व व यव ष्वे फावः प्रथमस्य हलो जादेर्द्वितीयस्य॥ सन्वल्लघु
नियङ्परे ऽणीन्योपे॥ वङ्परे तो यदङ् तस्य यो भ्यासो लघुपरस्तस्य
सन्तीवेका र्यस्यात् एगीजोपे इति॥ सन्यतः॥ अभ्यासस्यात इत्स्यात्सनि॥
दीर्घो लघोः॥ लघोरभ्यासस्य दीर्घः सन्वद्भावविषये॥ अधीफमन
तिरः भावयन्नेश्वरवङ्धात्वः॥ अवफमत॥ अफामयिष्यत॥ अ
यानो॥ अपते॥ उपधायां ह्रस्वापनौ॥ अपतापुपलाजौरेपेस्यत्व

॥ पर्णी ॥
॥ २५ ॥

का २४

त्वम्॥पस्यायते॥प्यापते॥दवापायसस्व॥पप्य. आमलिटि॥अप्या
य्यक्रे॥अप्यिता॥अप्यिष्यते॥अपुताम॥आपत॥अयेत॥अपिषीष्ठ॥
विभाषेटः॥इणः परो यइटततः परेषां षीध्वंलुङ्लिटां धस्य वा
दः॥अपिषीध्वम्॥अपिषीढ्वं॥अपिष्यत॥द्युतिर्दीप्तौ॥द्यो
तते॥द्युतिस्वाप्योः संप्रसारणम्॥अभ्यासस्य॥दिद्युते॥द्यो
तिता॥द्योतिष्यते॥द्योतताम्॥अद्योतत॥द्योतेत॥द्यो
तिषीष्ठ॥द्युद्भ्यो लुङि॥द्युताद्भ्योलुङः परस्मैपदं वा॥द्युता

६०
२६

पुषादित्यङ् ॥ श्चुतिर् ॥ श्च्योतिक्ष ॥ श्च्योतिष्पत ॥ एवं
स्वित्वानरेषि ॥ ञिष्विदते ॥ जिमिदा स्नेहने ॥ जिष्विदा स्नेहनमो
चनयोः ॥ मोहनयोरित्येके ॥ रुचदीप्तावभिप्रीतौ च ॥ घुट परि
वर्त्तने ॥ शुभ दीप्तौ ॥ क्षुभ संचलने ॥ णभ तुभ हिंसायाम् ॥
स्रंसु ध्वंसु भ्रंसु अवस्रंसने ॥ ध्वंसु गतौ ॥ स्रंभु विश्वासे ॥ वृतु
वर्त्तने ॥ वर्त्तते ॥ वर्द्धते ॥ ऽभितां ॥ शृध प्रबलतु मर्द्धः ॥ ऽनेष्वेव
हुकस्येडून तङ्क्षानयोरभावे ॥ व स्यति ॥
स्य धस्य दुभ्यः स्यादेराद्धित्वात् वंबभ्योवा परस्मैपदं त्विति
ष्णः स्यसनो ॥ वृतादिभ्यः

६०
२६

निवर

२५

वर्तिष्यते ॥ वर्त्तताम् ॥ अवर्त्तत ॥ वर्त्तेत ॥ वृत्तिषीष्ठ ॥ [illegible] ॥ अवर्ति
ष्ठ ॥ अवर्त्स्यत् ॥ अवर्तिष्यत ॥ दददाते ॥ दददते ॥ नृत्यसददयादिगुणानाम् ॥
२१ तेद्ददद्येकात दीनो ह्रस्वाद्देन विहितो यो अकारस्तस्यैत्वाभ्यासलोपौ न ॥ ददे
ददताम् ॥ अददत ॥ ददेत ॥ ददीषीष्ठ ॥ अददिष्यत् ॥
॥ दददाते ददिता ॥ ददिष्यते ॥ एकाननेतेपत्सोऽभ्यासलोपौ स्तः किति लिटि
चपूषलज्जायाम् ॥ त्रेप[illegible] पेत्रपेश्व ॥ त्रपिष्यते ॥ त्रप्स्यते ॥ त्रपताम् ॥ अत्रपत ॥
दियालिव ॥ त्रेपे ॥ त्रपिता ॥ त्रप्ता ॥ अत्रपिष्ट ॥ अत्रपिष्यत ॥ इण्याननेपदद्वक्रिया ॥ ६० ॥
त्रपेत ॥ त्रपिषीष्ठ ॥ अत्रपिष्ट ॥ अपत्ति ॥ आपत ॥ भिभाय ॥ भिक्षिप ॥ आपितासि ॥ आपितासे ॥
ओजृसेवायाम् ॥ आपत्ति ॥ आपते ॥ आपताम् ॥ आआपत ॥ आपेत ॥ आपार ॥
आपिपत्ति ॥ आपिपते ॥ आपतु ॥ आपताम् ॥ आशिश्रिपत ॥ आशिश्रिपिषत ॥ अस्त्रु भरतो ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ आपिषीष्ट ॥ आशिश्रिपत ॥

अशिश्रिपत२

बउ-१मै ६

अददिषु

१८

॥ १८ ॥

भरति ॥ भरते ॥ बभार ॥ बभ्रतुः ॥ बभ्रुः ॥ बभ्रिषे ॥ बभृढ्वे ॥ भर्तासि ॥ भ
र्तासे ॥ [illegible] डुकृञ्पाक क्रिङ्कृञ्‌ ॥ क्रियाफलावहे धातुके त्तो रिङ् ॥ [illegible]ङ्‌ धि
षि सामर्थ्यादीर्घेन ॥ भ्रियात्‌ ॥ डभृञ्‌ ॥ स्ववर्गात्परौ भृत्याद्यो लिङ्सिचौ कि
तौस्तः [illegible] ॥ भृषीष्ट ॥ भृषीयास्ताम्‌ ॥ अभार्षीत्‌ ॥ ह्रस्वादङ्गात्‌ ॥ सि
चो लोपो झलि ॥ अभृत ॥ अभरिष्यत्‌ ॥ हृञ्‌ ॥ हरति ॥ हरते ॥ जहार ॥
जह्रे ॥ जहृषे ॥ हर्तासि ॥ हर्तासे ॥ हरिष्यति ॥ धृञ्‌ धारणे ॥ धरति ॥
धरते ॥ णीञ्‌ प्रापणे ॥ नयति ॥ नयते ॥ डुपचष्‌ पाके ॥ पचति ॥ पचते ॥ प
पाच ॥ पप[illegible] ॥ पेचे ॥ पक्ता ॥ भज सेवायाम्‌ ॥ भजति भजते ॥ बभाज ॥ भेजे

हररो ५

श्रीगणेशायनमः अभजन् २ अभ दंतर नौ ८

भक्ता ॥ भक्ष्यति ॥ भक्ष्यते ॥ अभजत् ॥ भजेत ॥ भज्यात् ॥ भक्षीष्ट ॥ अभाक्षीत ॥ अभक्ष्यताम् ॥ अभक्षत ॥ अभक्ष्यत ॥ यज देवपूजासंगतिकरणदानेषु ॥ यजति ॥ लिट्यभ्यास स्य यण नयेषाम् ॥ वच्यादीनां ह्लादि ण्वा भ्यासस्य सम्प्रसारणं लिटि ॥ इयाज ॥ वचिस्वपियजादीनां कि ति ॥ वचिस्वपियजादीनां सम्प्रसारणं किति ॥ यजिव पिर्व हिश्वेववतिय भोश्वे ॥ स्वपियजादीनां ॥ इजतुः ॥ इजुः ॥ इयष्ठ ॥ इयजिथ ॥ इयष्ट ॥ इजे ॥ यष्टा ॥ यक्ष्यति ॥ इज्यात् ॥ इष्टीष्ट ॥ अयाक्षीत् ॥ अयष्ट ॥ वह प्रापणे ॥ वहति ॥ वहते ॥ उवाह ॥ ऊहतुः ॥ ऊहुः ॥ उवहिथ ॥ ढ्रलो पे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ॥ सहिवहोरोदवर्णस्य ॥ ढस्तथोर्धोऽधः ॥ ढोढेलोपः ॥ (५३)

स्यात्पूर्वस्य दीर्घोऽणः ॥

अवात्सम्॥ अवात्स॥ अवत्स्म॥ अवोढ॥
अवात्ताम्॥ २

६३

वहेरोदवर्णस्य॥ ऊवोढ॥ ऊहे॥ वोढा॥ वक्ष्यति॥ अवाक्षीत्॥ अवोढाम्
अवोक्षुः॥ अवाक्षीः अवोढम् अवोढ॥ अवोक्षाः अवक्षाथाम्
अवोढ्वम् अवक्षि॥ अवक्ष्वहि॥ अवक्ष्महि॥ इति भ्वादयः॥ अद भ
क्षणे॥ अदिप्रभृतिभ्यः शपः॥ लुक्स्यात् अत्ति॥ अत्तः अदन्ति॥ अत्सि
॥ अत्थ॥ अद्मि अद्वः॥ अद्मः॥ लिट्यन्यतरस्याम्॥ अदो घस्ल्
स्यात्॥ जघास॥ गमहनजनखनघसां लोपः॥ घस्य कत्वे॥ शासिवसि
घसीनां च॥ इण्कुभ्यां परे षोऽसस्य बः॥ जक्षतुः॥ जक्षुः॥ जघसिथ॥

६२ १८

१८

५२

...ाद ॥ आदन्‌ः इडत्त्यर्तिव्ययतीनाञ्च ॥ [illegible]दस्य व्यञ्ज[illegible]रम्यस्य[illegible]मित्य
मिट् स्यात् ॥ आदिथ ॥ अत्ता अत्स्यति ॥ अत्तु ॥ अत्तात् ॥ [illegible] ॥ अ
त्ताम् अदन्तु ॥ हुझल्भ्यो हेर्धिः ॥ अद्धि ॥ अत्तात् अत्तम् अत्त ॥ अ
दानि अदाव अदाम अदः सर्वेषाम् ॥ अदोऽपृक्तसार्वधातुकस्याट्
स्यात् आदत् आत्ताम् आदन् ॥ आदः आत्तम् ॥ आत्त आ
दम् आद्व आद्म अद्यात् अद्यातां अद्युः अद्यात् ॥ अ
स्ताम् अद्यासुः ॥ लुङ्सनोर्घस्लृ अदो घस्लृ स्याल्लुङि सनि च ॥

श्रीराम

नमि ३

अवसत हन हिंसागत्योः ॥ हन्ति अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो झलि क्ङिति अनुनासिकान्तानामेषां लोपः ॥ यमिरमिनमिगमि हनि मन्यतयोऽनुदात्तोपदेशाः तनु क्षणु क्षिणु ऋणु तृणु घृणु वनु मनु तनोत्यादयः ॥ हतः ॥ घ्नन्ति ॥ हंसि ॥ हथः ॥ हथ ॥ हन्मि ॥ हन्वः ॥ हन्मः जघान जघ्नतुः जघ्नुः ॥ अभ्यासाच्च ॥ हन्तेर्हस्य कुत्वम् ॥ जघनिथ ॥ जघन्थ ॥ जघ्नथुः ॥ जघ्न जघान जघन ॥ जघ्निव जघ्निम ॥ हन्ता हनिष्यति ॥ हन्तु हतात् ॥ हतानाम् घ्नन्तु ॥

३३
२९

२९
६२

पु २

हन्तेर्जः हौ ॥ असिद्धवदत्राभात् ॥ इति धुईमपात्यदि समानाश्रयाभिप्रायम् ॥ समानाश्रयेतस्मिन्कर्तव्येतदसिद्धो भवति । जस्योसिद्धत्वान्न हेर्लुक् ॥ जहि हतात् हतम् हत हनानि ॥ हनाव हनाम ॥ अहन् ॥ अहतां अघ्नन् अहनम् अहत अहनम् अहन्व अहन्म आर्द्धधातुके इत्यधिकृत्य हनोवधलिङि लुङि च वध्यात् वध्यास्ताम् अवधीत् अ[illegible]ष्यत् ॥ मिश्रनामिश्रतायोः ऊर्णोतेर्वृद्धिर्लुकि हलि लुग्विषये उर्णोतेर्वृद्धिः पिति हलादौ सार्वधातुके न त्वभ्यस्तस्य ॥ यौति युतः युवन्ति ॥

हनि २

६४
२०

यौषि युयः युय यौमि युावः युमः युयाव यविता यविष्यति ॥ यौतु युतात् अयौत् अयुवत् युयात् अलवडुर्न नाष्येपियुडिन्नडि युपि
युतात् अयौत् अयुवन् युयात् । अयावीत् ॥ अयवि
न्नेति व्याख्यानीत् युयातां युयुः युयात्स्तामू युयासुः अयावीत् ॥ अयवि
ष्यत् ॥ यापापने याति यातः यान्ति ॥ ययौ ॥ याता यास्यति ॥ यातु अया
त् ॥ यापापने याति यातः यान्ति ॥ ययौ ॥ याता यास्यति ॥ यातु अया
अयातामू लङः साकटायनस्यैव अन्तात्मडेर्जुस्स्या अयुः ॥ अ
यासीत् ॥ यायात् ॥ याया स्तामू ॥ यायासुः ॥ यासीत् अयास्यत् ॥ एवं याग
तिगम्यन योः ॥ भाति दो श्राशौ चेश्रा पा के द्राकुत्सायां गतौ ॥ स्नाम
पाया ॥ पाया तामू

६४
२०

स्रो॥ पारस्रो [illegible]तने आक्राहाने दापलवने स्थापकथने॥
अर्थं सार्वधातुके एप्रयोक्तव्यः विद ज्ञाने विदोलटोवावेत्तेर्लुटः ॥
परस्मैपदानारामाद्यावा वेद विदतुः विदुः वेत्थ विदथुः॥
विद वेद विव विम वेत्ति वित्तः विदन्ति उषविदजागरे भ्योऽ
न्यतरस्याम् ॥ एभ्योलिट्याम्वा विदेरदन्तत्वप्रतिज्ञानात् आमिनगुणः
विदाञ्चकार विवेद वेदिता वेदिष्यति विदांकुर्व[illegible]न्त्वन्य न्निवर
नरस्याम् वेत्तेर्लोट्याम् गुणाभावो लोटोलुक् ॥ लोडन्त रूणोनुप्र

तत्र किंनिपात्यते आमगुणाभाव
लोडन्तकृजनुप्रयोगश्चेति

विन्नश्चतेति गु २८

ध्रागस्य वा निपात्यते सपुरुषवचने विद चिते विदाङ्करोतु तनादि
काभ्यउ ... शपोपवादः अत उत्सार्वधातुके ॥ उप्रत्ययान्तस्य कृञो अ
कारस्य उत्सार्वधातुके ङिति ॥ विदां कुरुतात् विदाङ्कुरुताम् विदां
कुर्वन्तु विदाङ्कुरु विदाङ्करवाणि ॥ अवेत् अविताम् अविदुः दश्च
धातोदस्य पदान्तस्य सिपि रुर्वा अवेः ॥ अवेत् विद्यात् विद्याता
म् विद्यासुः विद्यास्ताम् नेट् ॥ इडादौ सिप्यागुनं कृस्यात् अवेदीत्
अवेदिष्यत् ... समुवि ॥ असि उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्परः ॥

विर नर

उपसर्गेऽस्तांधा दुधाश्चास्तेरस्य स्थलोपकारेऽचिय परे निघ्नात् प्राङु
ष्यात् निघ्नन्ति परपरः कि न् ॥ अस्ति स्तः श्नसोरल्लोपः श्नसो
स्तेश्च लोपः सार्वधातुके ङिति स्तः सन्ति असि ॥ स्थः स्थ अस्मि
अ४ स्वः स्मः त्यिन्हेः आर्धधातुके बभूव भविता भविष्यति अस्तु
स्तात् स्ताम् सन्तु घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च धोरत्वेऽस्यैत्वं हेहि अ
भ्यासलोपश्च आभीयत्वात् हेर्धिः एधि स्तात् स्तम् स्त ॥ असा
अ७ नि असाव असाम आसीत् स्ताम् ॥ आसन् स्यात् स्याताम् स्युः नार
भूयात् भूयास्ताम् अभूत् अभविष्यत् इणगतौ एति इतः

राम
स॰कौ॰ति

६६
२२

इणोयण्॥ अजादौ प्रत्यये परिति अभ्यासस्यासवर्णे इउवर्णयो।
रियङुवङौ स्तोऽपि इयाय दीर्घ इणः किति इणोऽभ्यासस्य दीर्घः कि
ति लिटि॥ ईयतुः ईयुः इययिथ इयेथ ०ऐत् ऐताम् आयन् इया
न् इयाताम् ईयात् एते ल्लिङि उपसर्गात्परस्य इणोऽणो ह्रस्वस्या
न् इयाताम् ईयात् एते ल्लिङि उपसर्गात्परस्य इणोऽणो ह्रस्वस्या
स्थ्यानुके किति लिङि निरियात् उभयत आश्रयेणनान्तादिवत्॥
अभीयात् अणः किम् समेयात् इणोगा लुङि॥ गातिस्थेति
सिचोलुक् अगात् अगाताम् अगुः णौ गमिरबोधने॥ ईङ् सावि

६६
२२

ना०४

धातुके गुणः शेते शयाते शीङो रुट् शीङोऽर्धादिका स्याते।

रुट् शेरते शेषे शयाथे शेध्वे शये शेवहे शेमहे। शिश्ये शि

श्याते शिश्यिरे शयिता शयिष्यते शेताम् शयाताम्॥

शेरताम् अशेत अशयाताम् अशेरत शयीत शयीयाताम् श

यिरन् शयिषीष्ट अशयिष्ट अशयिष्यत इङ् अध्ययने।

इङिकावध्युपसर्गं न व्यभिचरतः अधीते अधीयाते गाङ्

लिटि इङो गाङ् स्यात् लिटि अधिजगे अधिजगिरे अधीयाताम्

अधिजाते

पा

अधीता अध्येष्यते

अधीध्वम् अध्ययै अध्ययावहै अध्ययामहै अध्यैत॥ अध्यैताम् अध्यैयत अध्यैथाः अध्यैयाथाम् अध्यैध्वम् अध्यैयि अध्यैवहि अध्यैमहि अधीयीत अधीयीयाताम् अधीयीरन्॥ अधीयीथाः अधीयीयाथाम् अधीयीध्वम् अधीयीय अधीयीवहि अधीयीमहि अध्येषिष्ट विभाषा लुङ्लृङोः॥ इङो गाङ् वा स्यात् लुङ्लृङोः परतः॥ गाङ्कुटादिभ्योऽञ्णिन्ङित्॥ गाङादेशात्कुटादिभ्यश्च परेऽञ्णित्प्रत्यया [illegible] ङितः स्युः॥ घुमास्था

२०कौ०नि

गापाजहाति सांहृत्यि रथामात इत्यस्याह लोदोङ्ग्सार्द्धधातु

के अध्यगीष्ट अध्येष्ट अध्यगीष्यत अध्येष्यत दुह प्रपू

रणे दोग्धि दुग्धः दुहन्ति धोक्षि दुग्धे दुहाते दुहते ॥

दुधुक्षे दुहाथे धुग्ध्वे दुहे दुह्वः दुह्मः दुदोह दुदुहे दोग्धा

धोक्ष्यते दोग्धु दुग्धात् दुग्धां दुहन्तु [illegible] दुग्धात् दुग्धम्

दोहानि दुग्धाम् दुहाताम् धुक्ष्व दुहाथाम् धुग्ध्वम् दोहै

दोहावहै दोहामहै अधोक् अदुग्धाम् अदुहन् ॥ अदोहम्

दुग्धे

अधुक्षत् ॥

धुक्षीयास्ताम् धुक्षीरन् धुक्षीष्ठाः

स्त ३ दुग्धाताम् ॥ दुदुहुः दुदुहे

अदुग्ध अदुग्धाताम् अदुक्षत अदुग्धाः दुग्धाम् दुहीमहि
लिङ्सिचावात्मनेपदेषु इकोऽसीपाहलः परौ झलादी लिङ्सि
चौ कितौ स्तः। धुक्षीष्ट सलइगुपधादनिटः क्सः इगुपधोयः
शलन्तस्तस्माद् अनिटः च्लेः क्सादेशः लुग्वा दुहदिहलिहगुह
आत्मनेपदे दन्त्ये एषां क्सस्य लुग्वा दन्त्ये तङि अधुक्षत अदुग्ध
क्सस्याचि अजादौ तङि क्सस्य लोपः अधुक्षाताम् अधुक्षन्त ॥

धु० अधुक्षथाः अदुग्धाः अधुक्षाथाम् अधुग्ध्वम् अधुक्षि अधुक्षावहि

क्सेनेनपरस्पेति अजादि लोपः

२४
६८

२४
६८

अधुक्षत

श्रीसरस्व
त्यैनमः ॥

६२

अधुक्षामहि ॥ अथोन्त्यत् स्वन्दिह उपचये लिह आस्वाद
ने लेढि लीढः लिहन्ति लेक्षि लिढे लिहाते । लिहते
लिहे लिहाथे लिढ्वे लिलेह लिलिहे लेढा ॥ लेक्ष्यति ॥
लेक्ष्यते लेढु लीढात् लिढाम् लिहन्तु लिढि लेहानि ॥
लीढाम् अलेट् अलीढ अलिक्षत् अलीढ ...
वाप्याचि धुवःपञ्चानामादित आहीस्तु यः ॥ धुवो ...यादी
नां रास्वादयेः पञ्चवास्तु धुवश्चाहादेशः आह आहतुः आहुः

२३

लिह्यात् लिह्यास्ता लिहीत लिहीयाताम्
लिह्यात् लिह्यास्ताम् लिलीढ ३

श्रवि ...
... त्व ...

(२५)

आहस्थः आत्थि वर्त्ये आत्थं आहतुः ब्रुव ईट् ब्रुवो हल्यादे

ऽपित ईट् ब्रवीमि ब्रूतः ब्रुवन्ति ब्रूते ब्रुवाते ब्रुवते ब्रुवो

वचि आर्द्धधातुके उवाच ऊचतुः ऊचुः उवचिथ उवक्थ

ऊचे वक्ता वक्ष्यति ॥ वक्ष्यते ब्रवीतु ब्रूतात् ब्रूताम् ब्रुव

न्तु ब्रूहि ब्रवाणि ब्रूताम् [illegible] ॥ अब्रवीत् अब्रूताम् अब्रूत अब्रुवाताम्

ब्रूयात् उच्यात् वक्षीष्ट अवक्ष्यतिवक्तिख्यातिभ्याम् अङ् ङेः

[illegible]ङम् अङि अवोचत् अवक्ष्यत [illegible]

ब्रुवीत २ ब्रुवे ३

२५ ६८

६८ २५

३

मिति पः ऊर्णु[illegible]त्तमदादेर्वाच्यम् ऊर्णुजोऽकाद्दने ऊर्णोति
र्विभाषा ऊ वृद्धिर्वहिल्याहैपिति सार्वधातुके ऊर्णोति । ऊर्णौ
ति ऊर्णुतः ऊर्णुवन्ति ऊर्णुते ऊर्णुवते ऊर्णोतेराम्नेति
वाच्यम् नेद्धासंयोगादयः ॥ अवः पराः संयोगादयो न दराहि
नै भवन्ति [illegible] नुशाक्स्याद्द्वित्वम् ऊर्णुनाव ऊर्णुनुवतुः ऊर्णुनुवुः
नाधिविभो रोगिः इडादिः प्रत्ययोऽऽित् स्यात् ऊर्णुनुविथ ऊर्णुनि
ना२ विथ ऊर्णुवि ऊर्णविता ऊर्णोतु ऊर्णोतु ऊर्णवानि ऊर्णुताम् ऊर्णो
ऊर्णुयेता२ नौ२ ऊर्णुविष्य[illegible]ते ऊर्णविष्यते
ऊ

ऊर्णुयात् २ ऊर्णूयात् ॥ ऊर्णुयात् २

५२

वे गुणोऽपृक्ते ॥ ऊर्णोतेर्गुणोऽपृक्ते हलादौ पिति सार्वधातुके ॥
और्णोत् [illegible]र्णुयात् ऊर्णुयुः ऊर्णुविता ऊर्णुयास्ताम् ऊर्णु
विषीष्ट और्णुवीत् और्णुविष्टाम् ऊर्णोतेर्विभाषा ॥ इडादौ
परस्मैपदेषु सिचि वृद्धिः परे गुणः और्णावीत् और्णवीत् और्णुवीष्टा
म् और्णविष्टाम् इत्यदादि ॥ हु दाने जुहोत्यादिभ्यः श्लुः श
पः श्लौ श्लौ सति धातोर्द्वे स्तः जुहोति जुहुतः अदभ्यस्तात् झ
स्य अत् हुश्नुवोरिति यण् जुह्वति भीह्रीभृहुवां श्लुवच्च एभ्यो लिट्या

पत्रे गुणः ४

२६
७०
विषीष्ट ऊर्णु

२६
७०

नकोत्ति

श्रीमद्गुरवेनमः

ॐ

म्याम्रौदामिश्लाविचकाम्बिव ॥ जुहवाञ्चकार जुहाव होता हो
ष्यति जुहोतु जुहुतात् जुहुताम् जुह्वतु जुहुधि जुहवानि
अजुहोत् अजुहुताम् जुहुयुः इगुन्ताङ्‌स्य गुणोजा दो जुसि
अजुहवुः जुहुयात् हूयात् अहौषीत् अहोष्यत् ॥ ञिभी
भये बिभेति भियोन्यतरस्याम् इकारस्यैह्लो देङ्क्ङिति सार्व
धातुके बिभीतः बिभ्यतः बिभ्यति बिभयाञ्चकार० बिभाय
भेता भेष्यति बिभेतु बिभितात् अबिभेत् बिभियात् ॥
भीयात् अभैषीत् अभेष्यत् ह्रीञ्‌ लज्जायाम् जिह्रेति
॥ ॥ ॥

(२६)

पत्र: १

जिहीतेत्याजिहीर्षति॥जिहु यात्र्यकार॥जिहाय॥हेता॥हेष्यति॥जिहेतु॥
अजिहेत॥जिहीयात॥हीयात॥अहेस्त॥अहेष्यत॥पृपालनपूर
णयोः॥ आर्त्तिपिपर्त्यो१श्च॥अभ्यासस्य इत्वौ॥पिपर्ति॥उदोष्ठ्य
पूर्वस्य॥अंगावयवोष्ठ्यपूर्वोयऋतदंतंतस्याङ उरंगुणा च॥पिपर
त्यादिमंथावेने॥हरिव॥देपुथानस्यधातोरुपधाया इको दीर्घःस्या
त्॥विपूर्तः॥पिपुरति॥पपार॥अर्तिश्वोर्वा किति लिटि॥प
प्रतुः॥कृञः॥तौदादिकस्य मध्ये अद्युतो अनतांयण्ताकि लि
लिटि॥पपतुः॥पपरुः॥प्रनोवा॥पृङवृजे मासादंतानांत्रोदीर्घो
वास्यान्नलिटि॥परिता॥परीता॥पुरिष्यति॥परीष्यति॥पिपर्तु

शिव० ७१
२७

शिव० ७१
२०

पिपृतोपि॥पिपुरतु पिपृतीत
पिपूर्हि पिपृतात पिपृतम पिपृत पिपराणि

श्रीराम १

द्विति ५ अपारिष्टाम् ॥ अपाष्ट ३

अपिप: अपिपृत्ताम् अपिपरु: पिपर्प्ति अपारीत् सिविवपासे पदस्तु अ... तो इमेन दीर्घ अपारीष्यत् ॥ अपरिष्यत् ... ओहाक् त्यागे जहाति जहा तेभ्य इड्वास्याद्वयोरेक्ति सार्वधातुके जहित: इहस्य यो: श्नाभ्यस्तयोरात इत्यस्य सार्वधातुके क्ङिति जहीत: श्नाभ्यस्तयोरात: लोपः क्ङिति सार्वधातुके जहति जहासि ॥ हाता हस्वस्सि ॥ जहातु जहितात् जहीतात् आ ... जहातैहि ... आ ... जहाहि जहिहि ॥ अ ॥ ॥ जहीहि ॥

आशिषि हेयात् हेयास्ताम् हेयासु: ॥ ३ ॥ ३ ॥

हित ५

मिमीत

२८
७२

जहात अजहिताम अजहुः सोपिपि जहातेरात्तोलोपो
योरीपु असार्वधातुके जह्यात हेयात अहासीत ॥
अहास्यत् माङ् माने ॥ माङ्मेङोः हाङ् एषा
मध्याम स्येत्स्या वृशलो मिमीते मिमाते ममे माता
मास्यते मिमीतां मिमितं मासिष्ट अमास्त अमा
मास्यते मिमीतां ...यां विमानि
प्यत ओहाङ् गतौ ... विम
विमतः विमति विमते विमाते विमते विम
विमकार ... विमर्ष विमत विमस विमस्वकै विम

जिहीते ॥ जहे हातास्यते जिहीताम् अजिहीत जिहीत ॥

श्रीराम

पि ३

लोप

भर्ता भरिष्यति ॥ [illegible] ॥ भरिष्यते बिभर्तु बिभराणि ॥

अबिभृता

बिभृतां ॰ अबिभः अबिभृतां अबिभरुः । अबिभ्रा

ताम् अभ्रियात बिभ्रीत । भ्रियात् भर्षीष्ट अभा

र्षीत् अभृत अभरिष्यत अभरिष्यत ॥ डुदाञ् दाने ददा

ति दत्तः ददति दत्ते ददाते ददते दाता दास्य

ति ददातु दाधाघ्वदाप् दारूपा धारूपाश्च धातवो

संज्ञाः स्युः ॥ दाप् दैप् विना ॥ घुसोरिति प्रत्यय [illegible] हि ॥

दत्ता॥दत्तां ददतु॥देहि॥

28

ज्ञातिरवो लिसिवा लुधृ २

ताभृ २

दत्तात् दत्तम् अदद्यात् अदत्तां दद्यात् ददीत दे
यात् दासीष्ट अदात् अदो [illegible] स्याद्धोरिद् अनवे
रिदादेशास्त्वध्विदात्मनेपदेषु अदित अदास्यत दुधाञ्
धरणपोषणयोः दधाति दधत्तपोश्च द्विरुक्तस्यभस्यान्तस्य
धाञो वशो भष्तथोश्च धोध्वोः परतः दधाति दधाति धत्थ ॥
धत्ते दधाते धत्से दधाथे धद्ध्वे निजिर् शौचपोषणयोः ३
रहस्त्रयाणां निजां त्रयाणां गुणः श्लौ विजिर्विजिर्विषि

= = = = = = = = = = = = = = = = =

दधे दध्वहे दध्महे० लिङ्यो दधतुः दधु: धत्त:॥ ३ अदिधात् अदधात ॥ ५

सोटि नेनिक्तात नेनिक्ताम् नेनिजत नेनिग्धि नेनिक्तात् नेनिजं नेनिक्त नेनिजानि नेनिजाव नेनि
जाम अनेनेक् अनेनेग् अनेनिक्ताम अनेनिजुः अनेनेक् अनेनेग् अनेनिक्तम अ नेनिक्त अनेनि
जम् अनेनिज्व अनेनिज्म ० नेनिज्यात् नेनिज्याताम् नेनिज्युः नेनिज्याः नेनि ज्यातम् नेनिज्यात
नेनि[illegible] नेनि ज्याव नेनिज्याम

मभ्यासस्य गुणाः श्लौ नेनेक्ति ॥ नेनिक्तः नेनिजति नेनिक्ते ने
निजाते नेनिजते नेनिक्षे नेनिक्ष्यति नेनेक्ष्ये नेनेक्तु नेनिग्धि नाभ्य
स्तस्याचि पिति सार्वधातुके लघूपधगुणो न नेनिजानि ॥ नेनिक्ता
म् अनेनेक् अनेनिक्ताम् अनेनिजुः अनेनिजम् अनेनिक्त
नेनिज्यात् नेनिजीत निज्यात् निक्षीष्ट इति तावा इति तोर्थ
श्लोरङ्गापरस्मैपदेषु अनिजत् अनैक्षीत् अनिक्त अनेक्ष्य
त् अनेक्ष्यत ९९ इति जुहोत्यादयः ९९ दिवु क्रीडाविजि
गीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु दिवादिभ्यः
श्यन् सार्वधातुके हलि चेति दीर्घः दीव्यति दिदेव देविता देविष्य

ति

ती

३० ७८

ति दीव्यतु अदीव्यत् दीव्येत् दीव्यात् अदेवीत् अ
देविष्यत् षष्ठं षिवु तन्तुसन्ताने ष्ठीव्यति सेवे ष्यत्
ति ननर्त्त नर्तिता ...कृत... नृत्यः सिसि
नृत्यस्य सादेरा... नर्तिष्यति नर्त्स्यति नृत्यात् अन
र्तीत् त्रसी उद्वेगे ...जेति... त्रस्यति त्रसति तत्रास
... त्रसिता ...

तुः तत्रसतुः त्रेसिथ ... त्रसिता ...तानु... त्रेसतुः
शृषति लोपः शृषति शपतः शपन्ति ... शशो ... शशतुः शशुः शा
ता शास्यति विभाषा... ...

३० ७८

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

युवङ्परे॥ तां सिद्धो यन्तोयो दिदिवे मिनातिमिमीतेर्नीदिङां
ल्यपि च एणा मात्वं अपिवारश्चितये जिंश्च मिनेते दाता दास्य
मुहात् गोऽङ्गिहायमागतो दिपते पीडऽपाने पीपते मा
माने मापते ममं जनोपायभीये गाजनोगो चिति गोपमी
मते जनिता॥ जनिष्यते दिवजनयुधपरितापिज्याविमो
ऽन्यतरस्याम् पश्यत्वेहिवन्याप्रवनेतशपेपरे विनो
उक विशाःपारस्युत्कस्मात् जनिवध्योश्च सुनपोनेच
विजितिशितिव सृजति सृनिव दीपिदीपो दीपते
दीदिपे सृक्षिव ओदिपिव पद्गतौ पद्यते पेदे प

हरिः
३२
१८

विविदे॥

[illegible]त्तो पत्स्यते पचेत पत्सीष्ट विपत्रुंगे पदः पदश्छेदे
भिद्यते॑ वरे अपादि अपत्सातां अपत्स्यत विद्द
तायाम् विद्यते वेत्ता बुध अवगमने बुध्यते बोद्धा भो
त्स्यते [illegible] भुत्सीष्ट अबुद्ध अभुत्सातां युध
संप्रहारे युध्यते योद्धा अयुद्ध सृज विसर्गे सृज्यते
स्रष्टा स्रक्ष्यते सृक्षीष्ट असृष्ट असृक्षातां अस्रक्ष्यत
दायकिति लिश अल्पीभावे लिश्यते लेष्टा अलिक्ष अलिक्षा
तां शकुंतिनीताषाम शक्यते शक्ता शकते
शशकिषे शशके शकिता शकिष्यते शकिष्यति॥

३२
१८

श्रीराम

ननह नेहपुंनेह

समभिव्यते णहवन्धने नह्यति नह्यते ननाह नेहतुः नेहिथ नेहे नद्धा नत्स्यति अनात्सीत् अनद्धः ॥ णिदिवाप : ॥ ० ॥ षुञ् अभिषवे स्वादिभ्यः श्नुः सुनोति सुनुतः उपदेशेऽजनुनासिक इत् सुनोति सुन्वः सुनुवः सुनोतु सुनुताम् सुन्वन्ति सुनवानि सुनवाव सुनवाम सुनोति सुनुते सुन्वते सुनुवहे सुनुमहे सुनोतु सुनुताम् सुन्वताम् सुनवै सुनवावहै सुनवामहै सुनुयात् सुन्वीत असुनोत् असुनुत सुषाव सुषुवे सोता सोष्यति सोष्यते असावीत् असोष्ट सिञ् बन्धने सिनोति सिनुते सिषाय सिष्ये सेता असैषीत् असेष्ट ॥ ला

सुन्वीतः सुन्वते सुनुमहे सुनुमहे ॥ ला

सोसोष्यते

वर्तिपुनर्धनोतीत्यादिषु ... [illegible]
मन्ते ... [illegible]

स्वादिभ्यः श्नुः

ति विनुते २ चिञ् चयने अभ्यासाच्चेर्विकुत्वं अभ्यासनि
मित्तिदिव विकाय विचाय चिकिये चिच्ये अचैषीत् अ
चेष्ट स्तृञ् आच्छादने स्तृणोति स्तृणुते शर्पूर्वाः ख
भ्यासस्य शर्पूर्वाः खयः शिष्यन्ते। स्तृहलो ऽनुच्यन्ते तस्तार त
स्तरतुः तस्तरे गुणोऽर्त्तिसंयोगाद्योः स्तर्यात् अतश्च संयोगा
देः ऋदन्तात्संयोगादेर्लिङ्सिचोरिड्वा तङि स्तरिषीष्ट स्तृषीष्ट
अस्तरिष्ट अस्तृत धूञ् कम्पने धूनोति धूनुते दुधाव दुधु
वे अधौषीत् अधोष्ट धूञ् कम्पने धूनोति धूनुते

३३

स्तृषीष्ट ३३ अस्तरिषीष्ट

...यती थोच्या ... तीनियेदु

[illegible] दुधाय दुधुवे दुधोथ दुधविम स्नुकः। किति स्नु
स्नरकावउगन्ताच्चकित डिः [illegible] न दुधाते कादिनियमा। नित्यमि
ट् स्नुथाधीत [illegible] स्नोष्ठ। इतिस्वादयः। तुद व्यथने तुदादि

दु ४ वदे

भ्यः शः। सार्वधातुकमपित् तुदति तुदते तुतोद तुतोदिथ तु
तुदे तोत्ता णुद प्रेरणे नुदति नुदते नुनोद नुनुदे नोत्ता
भ्रस्ज पाके ग्रहिज्या सम्प्रसारणं स्नश्चुत्वे जश्त्वे जः भृज्जति
ति भृज्जते भ्रस्जो रोपधयो रमन्यतरस्याम् भ्रस्जो रोपधयो
रस्यानेरमागमो वार्द्धधातुके मित्वादन्त्यादचः परः स्थानषष्ठी नि

इशाड्रोपधयोर्निवृत्तिः यभ्रज्ज यभ्रज्जतुः यभ्रज्जिथ यभ्र
ष्ठ यभ्रज्ज यभ्रज्जिव स्कोरिति सलोपः यभ्रेत्तिथः यभ्रष्ठ य
भ्रज्जे यभ्रज्जे भ्रष्टा भर्ष्टा भ्रक्ष्यति भर्क्ष्यति लिङि रिति रमा
गमस्यासिद्धत्वात्सम्प्रसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन भृज्यात् भृज्या
स्ताम् भृज्यासुः भर्जिष्ट भ अभार्क्षीत् अभ्राक्षीत् अभ
र्ष्ट अभ्रष्ट ॥ अभ्रक्ष्यत अभर्क्ष्यत अभ्रक्ष्यत अभर्क्ष्यत ।
क्षिप प्रेरणे क्षिपति चिक्षेप चिक्षेप अनुदात्तस्य चर्दुपधस्या
न्यतरस्याम् उपदेशेनुदात्तोपदेशस्याभ्यासः ... तापा
ति क्षेप्ता क्षेप्ता क्षेप्ता क्षिप्सीष्ट ... क्षिपन्ता क्षिपन्त पं

३४

७८

…सस्याव्यक्तत्वः पदेशः अस्राक्षीत् अस्पार्क्षीत्। अस्पृक्षः अस्पृक्षाताम्
अस्पृक्षन् अस्पृक्ष अस्पृक्षाताम् अस्पृक्षत मुच्ल्मोचने दुम
शोभादिनाम् शुम्भ शुम्भति मुचिर्भिविदिरेवेवलिपिसिकृति लुपि ३
त्वया खिदिपिशिभ्यो विमेचकाले मुचादयइतिस्तनाः मुञ्च
ते मोक्ता मुच्यात् मुञ्चीष्ट अमुचत् अमुक्त अमुक्षा
ताम् उप्रक्षेत्रे उम्फति उम्फते लोप्ता अलुपत्।।
विद्लृ लाभे विंदति विंदते विवेद विविदे।।

वकारनु: वकार ॥६

आघृम तिमनेसेट वेदिता मारव्यैमतैनिह परिवेना विर्वेदारो॥ ३३
मिसनेति विंवते विविभिविहूहव रूध्य२ध्येरद अविवतु अा
त्मनेवरव्यन्यतरस्याम् विविमिहू:परस्य८धेरहा अविदते म
सिन्त हविवेप अतद्ङ्घातो: विंगति वकार [illegible]: [illegible]: क
रिता करोता धैपीत अकोरात् गहनिगारो अविविवाभा शि
स्तेरफस्वल्यन्वा जोहेषु गिरति गिरवति जगार जगारव जेग
िय जेगेलिय गरिता गरिता प्रहसीक्षायाम् गहेिन्वा प
हति पघृह १२ व्रकेतु: प्रस्पति अपुखीति मट्प्राणा त्यागे दि
वेर्दुर:विर्जोहव ।धुत:विद्रेनो:शिशनतश्वप्रहति मतीनकर:स्तजानै

हरा

नान्यत्र इष्यतः म्रियते ममार मरिष्यति मृषीष्ट अमृत ॥
इति मृङ्धातवः ॥ हृञ् हरणे आचरणं हृधादिभ्यः पतम् हरोऽप
वादः हराधि हरसोऽलोपः हरथः हरत्येति हराणि हरथः हरथ
हराम्नि हरावः हरामः हरते हरेते हरन्ते हरसे हरेथे हरोधे
हरधे हरे हरावहे हरामहे हरतु हरतात् हरताम् हरन्तु हरत
तं हरतम् हरत हराणि हराव हराम हरताम् हरेताम्
ऽन्ताम् हरस्व हरेथाम् हरध्वम् हरै हरावहै हरामहै अहरत् अहरताम्
हरान् अहरः अहरतम् अहरत अहरम् अहराव अहराम अहरत अहरेताम्
अहरन्त अहरथाः अहरेथाम् अहरध्वम् अहरे अहरावहि अहरामहि

हरेयाति ६३

श्रीरामोजयति

८०

२६

न्तु अरोत्स्यत् अरोत्स्यत एवमिन्दिर् विदारणे छिदिर् द्वैधीकरणे॥
युजिर् योगे शिषु विशेषणे भिनत्ति शिनष्टि शिशेष शिशेषिथ शेक्ष्यति शेष्यति हेर्षिः शिष्टात् अशिषत् शिष्यात् अशेक्ष्यत् एवमिपिष्ट स्वभं
ने भंजो आमर्दने श्नान्नलोपः श्नमः परस्य भनक्ति बभंजिथ॥
बभंक्थ भंक्ता भुजे पालनाभ्यवहारयोः भुनक्ति भोक्ता भोक्ष्य
ति अभुनक् इन्धी दीप्तौ इन्धे इंधाते इन्धते [illegible] इंत्से इंधाथे
के इंधिता इंधाम् इन्धाता इन्धताम् इनधै ऐन्ध ऐंधाताम् ऐ
न्धाताम् ऐंधाः विद विचारणे वेत्ति वेत्ता इति रुधादयः तनु विस्तारे
[illegible] तनादिभ्यः उः तनोति तनुते ततान तेने तनिता तनिष्य

ऐंधाः ध्वाम

बिनत्ति २

लं०कौ०मु

२५

त्ति तनिष्यते तनोतु तनुताम् अतनोत् अतनुत तनुयात्
तन्वीत तन्यात् तनिषीष्ट अतानीत् तनादिभ्यस्तथासोः तनो
र्त्ति वेत्यात्तुकतथासोः अतत अतनिष्ट अतथाः अतनिष्ठाः
अतनिष्यत् डुकृञ् करणे करोति अत उत्सार्वधातुके ॥ कुरुतः नम
तं५ कुर्वन्ति नित्यं करोतेः ये
कुरुताम् भेस्य कुर्छुरोः पधायाना दीर्घः कुर्वन्ति
रोतेः प्रत्ययोकारस्य नित्यं लोपः म्वोः कुर्यः कुर्मः कु
र्वीत कुर्यात् कुर्वीत अकार्षीत् वि
हते वेव कृ मेदुल्योपोवा रो प्रत्यये कुर्यात् कुर्वीत
पात् कृषीष्ट अकार्षीत् सम्परिभ्यां करोतौ भूषणे समवाये च ॥
आभ्यां करोतेः सुट् भूषणेऽर्थे संवेव संस्करोति मनु अवबोधने मनु

अदत्त

३५

८१
३७

ते मेने मनिता मनिष्यते मनुताम् अमनुत मन्वीत मनिषीष्ट ॥
अमनिष्ट अमनिष्यत ॥ इति तनादयः ॥ डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये ॥
क्र्यादिभ्यः श्ना शपोऽपवादः क्रीणाति ई हल्यघोः क्रीणीतः श्ना
भ्यस्तयोरातः क्रीणन्ति क्रीणासि क्रीणीथः क्रीणीथ क्रीणा
मि क्रीणीते क्रीणाते क्रीणते क्रीणीषे क्रीणाथे क्रीणीध्वे
क्रीणे क्रीणीवहे क्रीणीमहे चिक्राय चिक्रियतुः चिक्रियुः ॥
चिक्रेथ चिक्रयिथ चिक्रिये क्रेता क्रेष्यति क्रेष्यते क्रीणातु ॥
क्रीणीतात् क्रीणीताम् क्रीणीताम् क्रीणाताम् अक्रीणा
त् अक्रीणीत क्रीयात् क्रीणीत क्रीयात् क्रेषीष्ट अक्रैषीत् ॥
ति

८१
३८

क्र० कौ० ति

अप्रैष्ट अप्रैष्यत् प्रीञ् प्रीतौ प्रीणाति प्रीणीते पूञ् पवने पु-
नाति ह्रस्वश्चेति पूञ्लूञ्स्तॄञ्कॄञ्वृञ्धूञ्शॄपॄवॄभॄमॄ
दॄजॄझॄधॄनॄगॄ अग्रन्थादीनां प्वादीनां ह्रस्वः लूञ्
छेदने लुनाति लुनीते स्तॄञ् आच्छादने स्तृणाति स्तृणीते
तस्तार तस्तरतुः तस्तरे स्तरिता स्तरीता स्तृणीयात् स्तृणीत
स्तीर्यात् लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु वॄङ्वॄञ्भ्यामृदन्ताच्च परयो लिङ्-
सिचोरिडुत्वात् न लिङि ऋतइद्धातोः लिङि न दीर्घः स्तरिषीष्ट अस्ता-
रिष्ट अस्तीर्ष्ट धूञ् कम्पने धुनाति धुनीते धोता धविता ॥
अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट ग्रह उपादाने गृह्णाति गृह्णी-
ते जग्राहीष्ट वृञ् वरणे वृणाति ववार ववरतुः ववरुः ववरे वरिता वरीता

स्त॰ २

८२
७
३८

तं जग्राह जगाहे ग्रहोपिविदिदीर्घः एकाग्रोज्ग्रहैर्विहितस्य ग्रो
हेर्दीर्नेत्विदि ग्रहीता ग्रहणातु हस्तः बस्तः शानज्मेतौर्षिस्यः परस्वदैता
शानजादेशोहो ग्रहाता ग्रहणात् ग्रहीतीय स्यन्ते तिन वृद्धिः ग्र
हीत ग्रग्रहीष्याम ग्रग्रहीष्यः ग्रग्रहीषावाम कुबनिच्छेषे
कुषाति को छिता ग्रसूभोजने ग्रस्राति ग्रास ग्र
सिता ग्रसिष्यति ग्रस्यातु ग्रास्तात् मुषस्तेये मुषाति मोषि
ता मुषाता शोग्रवद्योधने ज्ञानाति जज्ञौ ज्ञः संग्रज्ञौ ज्ञानि
तं धर्वे धक्षे ग्रधृ ग्रहिता ग्रीता ग्रवरीष ग्रवरीष ग्रवृत्त
इतिक्र्यादयः ॥ चुरस्तेये सत्या पाशरूपविनातूलश्लोकसे

८२ ५१

८२
१२
३८

ल कौ ति

नालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच् स्वार्थे पुगन्तेति गुणः णि सन्
नाद्यन्ता धातव इति धातुत्वम् गुणायादेशौ चोरयति णिचश्च णिजन्तादात्म
नेपदं स्यात्कर्तृगामिनि क्रियाफले चोरयते चोरयामास चोरयिता चो
र्यात् चोरयिषीष्ट णिश्रीति चङ् णौ चङि इति ह्रस्वः द्वित्वम् हलादिः शे
षः दीर्घो लघोरिति अभ्यासस्य दीर्घः अचूचुरत् कथादिर्णिजन्तेष्वकृते अल्लोपः
लोपरे कृनयति स्टृधुनत् कनीतिवस्यकस्यानिधुनोत्यभ्रोकं यत
न्युनाति धवति स्फुटित्तातिमुक्तम् वा पुत्रियं कनपतिवस्यकपुष्पदेशान्
वाक्याननैधवतिं वचनमज्ञीतिश्च कथ वाक्यप्रबन्धे अल्लोपः अचः पर
स्मिन् पूर्वविधौ परनिमित्तोऽजादेशः स्थानिवत् स्यान्नोपधात्वादयः

37

गतिबुद्धीत्यादिना अकर्मकत्वाख्यानेऽकर्मकत्वेन

पा४

पूर्वत्वेन हृत्स्वविधौ कर्तव्ये इति स्थानिवत्त्वान्नोपधावृद्धिः कथ
यति अजीगणदित्यादिवत्सन्वद्भावेन अवकथत् गणसंख्याने गण
यति ई च गणः गणयतेरभ्यासस्य ईत्स्याच्चङ्परे णौ वा अजीग
णत् अजगणत् इति बुधादयः स्वतन्त्रः कर्ता क्रियायां स्यात् तन्त्र
यत्ता तो ऽर्थः कर्ता स्यात् तत्प्रयोजको हेतुश्च कर्तुः प्रयोजको हेतुसंज्ञः
कर्तृसंज्ञश्च हेतुमति च प्रयोजकव्यापारे प्रेषणादौ वाच्ये धातोर्णिच्
स्यात् भवन्तं प्रेरयति भावयति ओः पुयण्ज्यपरे ॥ सनि परे यदङ्गं तदवयवाभ्या
सोकारस्य इत्स्यात् पवर्गयणजकारेष्ववर्णपरेषु परतः अबीभवत् ॥ क
गतिनिवृत्तौ अजिह्रीपत् रीकुपा स्मापयति अपुक्तो स्थापयति तिष्ठतेरि
भवन्तमिति शब्दसाग्रस्य गतिबुद्धीति कर्मत्वम् ॥ भवन्नभावयन्नी तमगात्

श्रीः

णौ

उपधायाश्चङ्परे णौ प्रतिषिद्ध्यत लुङ्येद्भायाम् घटादयो मितः मि

तां ह्रस्वः घटादीनां णावुपधाया ह्रस्वः घटयेति जपमिच्च ज्ञपयति ज्ञापयेत्

ज्ञपयति अजीज्ञपत् इति णयन्तप्रक्रिया धातोः कर्मणः समानकर्तृका

दिच्छायां वा इषिकर्मणो धातोरिषिणैककर्तृकात्सन् वाइच्छायाम् पठमका

प्राप्नोति सनेपरेऽमुत सन्नन्तस्य प्रकृत्तस्यपूर्वमेकाचो द्वेज्ञोऽज्ञो देशाद्धि

तीयस्य सन्यतः पठितुमिच्छतिपिपठिषति कर्मणः किम् गमनेनेच्छ

तिकरणात्मा भूत् समानकर्तृकात्किम् शिष्याःपठन्तीतीच्छति गुरुः धा

ग्रहणाद्वाक्यम् गुरुःसनो ईश्वर ग्रहः सस्यार्धधातुके सस्पनेःस्यात्ता

र्धधातुके मर्तुमिच्छतिजिवृत्सति एकाच इतिनेट् सम्भवगमा

मनुमिच्छति मुमूषति
पतुमिच्छति पुपूषति गोदुमिच्छति
जुगुक्षति ॥

४०
८४

सनि अजन्तानां हंतेरजादेश्च गमेश्च दीर्घः झलादौ सनि इको झल्
इगन्ताज्झलादिः सन् कित् भूतपूर्व कर्तुमिच्छति चिकीर्षति सनीग्रहगुहो
श्च ग्रहगुहोरुगन्ताच्च सन इण्न जुघुक्षति ॥ इति सन्नन्तप्रक्रिया धातोरेका
चो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् पौनःपुन्ये भृशार्थे च द्योत्ये धातोरेकाचो
हलादेर्यङ् गुरोप्यङः लुग्नोः अभ्यासस्य गुणो यङ्लुकोः पुनःपुनरतिशयेन वा भवति
दन्तत्यास्तन्मेपदम् पुनःपुनरतिशयेन वा भवति बोभूयते बोभूयामर्के
बोभूयिष्ठ नित्यं कौटिल्ये गतौ गत्यर्थात्कौटिल्ये एव यङ् ननु क्रियासम
भिहारे दीर्घोऽकितः अकितोऽभ्यासस्य दीर्घो यङ्यङ्लुकोः कुटिलं
व्रजति यावव्रज्यते यस्य हलः हलः परस्य यस्य लोप आर्द्धधातुके आदेःप

४५
५०

श्रीराम

रस्य कृतोलोपः गाधृनान्वके गाधृतिता मैंरदुपधस्यैव अदुपधस्य
तो तिगागोवीपःपरःलुकिव धतिघत्यते धतीघ्नन्वके धतीघ्नतिता ऽ
न्यादिषुच स्रुवाटिकृतिगणः तात्पर्न्न नतिन्त्यते नतिगत्यते इतिपक्षे
नपुंसका पदो विवे पुंसोविपुत्वेलुकस्यात् चकारात्तोलिनोविपदुलेक
ऋत्वाल् अस्येनितलोऽयं पमानतरं त्वाद्ग्रहोभवति ततःपपूर्वस्य तेलोनेपर
नोत्वादित्वम् अभ्यासकार्यम् चातुत्वाधुरदूपः शेषात्कर्तरिपरस्मैपदं रा
त्पदम् [illegible] इतिपमितिपरःलुगन्तेनोस्पात्मनेपदम् अविवक्षणेपम यथा
लुक् पदोवा परःलुगन्तोविरस्यहत्वादेः स्थितस्त्वोर्धातुकस्यैव स्यात् मे
सौरीति निषेधोपरःलुकिमाभाषान्त वोभ्रुत्तेति [illegible] निपातनात्

39

८५
५१

स्र५

ऊर्णवीति ऊर्णोति ऊर्णुतः ऊर्णुवन्ति ऊर्णवीषि ऊर्णोषि ऊर्णुथः
ऊर्णुथ ऊर्णवीमि ऊर्णोमि ऊर्णुवः ऊर्णुमः ऊर्णवाञ्चकार ऊर्णवा-
ञ्चभूव ऊर्णवामास ऊर्णविता ऊर्णविष्यति ऊर्णवीतु ऊर्णोतु ऊर्णुतात्
ऊर्णुहि ऊर्णवानि ऊर्णवीत् और्णोत् और्णुताम् और्णुवुः ॥
ऊर्णुयात् ऊर्णुयाताम् ऊर्णुयुः गाङ्कुटेति सिचोर्णुक् पक्षे वृद्धिः
गुणं बाधित्वा निषेधः और्णुवीत् और्णोत् और्णुताम् [illegible] और्णो-
र्णविष्यत् ॥ इति तिङ् सन्धिपदपदलुगन्ताः ॥ स्वपञ्चान्तर्गतः [illegible] ॥
इदि कर्मणि एषां तुल्यं सम्बन्धिनः स्वपन्नादि घापामर्थं व्यय या सर्वे
यातुप्राप्तिति परिकल्प्यः इत्यादिवचनस्वसपोर्णुक् अपि च ग्रवति

श्लो० ६४

८५
५१

नस्य हि [illegible] आत्मनः पुत्रमिच्छति पुत्रीयति नः क्ये ॥ क्यचि क्यङि च नान्तमेव प
दम् नान्यत्र नलोपः राजीयति नान्तमेवेति किं वाच्यति हलि च गीर्यि
ति पूर्यति धातोरित्येव नेह दिवमिच्छति दिव्यति क्यस्य विभाषा ॥
हलः परयोः क्यच्क्यङोर्वा लोपो आर्धधातुके आदेः परस्य अतो लोपः तस्य स्था
निवत्त्वाल्लघूपधगुणो न समिधीता समिध्यिता काम्यच्च उक्तविषये
काम्यच् पुत्रमात्मन इच्छति पुत्रकाम्यति पुत्रकाम्यिता उपमानादाचा
रे उपमानात्कर्मणः सुबन्तादाचारेऽर्थे क्यच् पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति छात्र
म् विष्णुमिवाचरति विष्णूयति द्विजम् सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वा वा
च्यः अतो गुणे कृष्ण इवाचरति कृष्णति स्व इवाचरति स्वति सस्वौ

श्रीगणेशः

८६
५२

अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति अनुनासिकान्तस्योपधाया दीर्घः
क्वौ झलादौ च क्ङिति इदमइवायरिति इरावति पञ्चाद्युत्पधीनति प
ऽयावरिति राज्ञानति ककापक्रमेण पञ्चर्ण्णान्तात्कस्यापाद्युत्ताहेः ए
कायः ककापकृताकक्कावते पापकृं तु प्रुसाहत इत्यर्थः कायुवेरके
महान्कञ्च मेद्वेष्यः कार्या उभयः कर्मध्वः करोत्यर्थे कायः क्रयुकोति क
यावते तत्कलेतितरावेछ इतिलिय त्यादिकवाप्रतिपदिकस्य ॥ इकेच
पाद्युतिपदिकस्य पुन्द्युवरं योस्योपविन्नतुपू ओववतानि ओपव्रुस्का यादेशा
स्महुत्वाचविस्नुः इस्वङ्गोपः वटंकोति क्रीयछेथायुदयति इतिनामधा
तुप्रक्रिया कधुतिम्बोपक्क इस्योधातुश्चोतिसंप्रकस्मात्स्यार्थे कृताहे

टि

८६
५२

तम ५

क्रियाविनि
गात्रविवृयतो कराहूयति कराहूयते इत्यादि कर्त्तरिकर्म्मव्यतिहारे
मयवेत्येकर्त्तर्य्यात्मनेपदम् व्यतिलुनीते अन्यस्य योग्यंलवनंकरोतीत्यर्थः न
गतिहिंसार्थेभ्यः व्यतिगच्छन्ति व्यतिघ्नन्ति नेर्विशः निविशते परिव्यवेभ्यः क्रिय:
परिक्रिणीते विक्रिणीते अवक्रिणीते जिंजये विपराभ्यांजे: विजयते पराजयते
समवप्रविभ्यःस्थः संतिष्ठते अपन्हवेज्ञः संपजानीते अपलतीत्यर्थः अकर्मकाच्च
सर्पिषोजानीते सर्पिषोपायेनप्रवर्तत इत्यर्थः उदश्चर: सकर्म्मकात् धर्ममुच्चरते
समस्तृतीयायुक्तात् रथेन संचरते दाणश्चसाचेच्चतुर्थ्यर्थे समा
गच्छतीत्यर्थः समस्तृतीयायुक्तात् तेनयुक्तादृतोस्यात् तृतीयायेचतुर्थ्यर्थे दास्यासंयच्छते कामी
दानार्थ दाप्ये तृतीया तेन युक्तात् दानार्थ तृतीयायाश्चतुर्थ्यर्थेतृतीया यात्र सम्प्रदायेधातु स्तेनेदृशे
अशिष्टव्यवहारेदानप्रयोगेचतुर्थ्यर्थेतृतीया इत्यर्थ दीप्तिज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः उपद
न्नात्मनेपदंस्यात् दीप्यते विदिषते विचिकित्सते हस्तेनानुवदति उपम
नीपाद्युत्तरपदोर्म्मेदिदम्कित ग (?) सन्नाम्यो गन् कान्ति प्रतिपत्ते प्रकल्पनो
मीपादुवःपरोक्षे मेदिशन्तस्ति गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनो
पयोगेषुकृञः गन्धनंहिंसा उत्कुरुते सूचयतीत्यर्थः अवक्षेपणम्भर्त्सनम् श्ये

वलोक २ तः ॥ स्त्र ४

श्रीमच्छंकरायेनमः सिद्धिदायकाय तस्मै नमः सद

९८

नोपार्ति कामुदाकुरुते मत्सयतीत्यर्थः हरिमुद्दंतेमोयते परदारान्प्रकुरुते तेष्युत
सहसाप्रवर्त्ते एधोदकस्यावस्कुरुतेगुणमाधत्ते गाथाऽप्रकुरुते प्रकथयति प्रातम्प्र
कुरुते धर्माय्युंक्ते एधुकिन् कटंकरोति भुङ्क्तेऽनवने ओदनम्भुंक्ते अनवने
किम् महींभुनक्ति ॥ ० ॥ इतिआत्मनेपदप्रक्रिया ॥ ० ॥ अनुपराभ्यांकृञः ॥
कर्तृगेयफलेच गन्धनादौ च परस्मैपदं स्यात् अनुकरोति पराकरोति अभिप्रत्यतिभ्यः
क्षिपः क्षिपप्रेरणे स्वरितेत् अभिक्षिपति प्रात्वहः प्रवहति परेर्मृषः परिमृष्य
ति व्याङ्परिभ्योरमः रमुक्रीडायाम् विरमति उपाच्च यज्ञेदत्तमुपरमति उपरम
यतीत्यर्थः अन्तर्भावितण्यर्थोऽयम् ॥ ० ॥ इतिपरस्मैपदव्यवस्था ॥ ० ॥ भावकर्मणोरात्मने
पदम् सार्वधातुकेयक् भावकर्मवाचिनि सार्वधातुके परे धातोर्यक् स्यात् सार्वधातुके भावःक्रिया
सा च भावार्थकत्वेन तिङ्गात्राधेनयुष्मदस्मच्छब्दासमानाधिकरण्याभावात्प्रथमपुरुषः
धात्वर्थक्रियायाः अस्त्वमुद्भिन्नैकत्वाद्द्विवचनादि: किंत्वेकवचनमेवोत्सर्गतः त्व
या मया अन्यैश्चभूयते स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रह

पा २ तप ५ नो ५

मिश्र ८३

दृशाम्यां विशेषादिदं च उपदेशेऽयोःवृत्तदन्तानां हनादीनां स्वत्तीयाकुःकार्य स्यात् स्या
दिषु भावकर्मणिरोर्ग्रहमानयोः स्यादीनामि[illegible] मत्व विरोध ज्ञापयस्तेयमिह विशेष
दर्शनादिवृद्धिः भाविता भविता भाविष्यते भविष्यते भूयताम् अ[illegible] भूयते भूयते
भाविषीष्ट विता भावकर्मणोः ल्येङ्गिवता भावकर्मणोर्विनितेयरे अभावि अभाविष्य
त अकर्मकोऽप्युपसर्गवशात्सकर्मकः अनुभूयते आनन्दो देवेन त्वया मया च अनु
भूयेते अनुभूयन्ते त्वमनुभूयसे॥ अनुभूय॥ अन्वभावि॥ अन्वभाविषा
ताम् अन्वभविषाताम्॥ लिलोपः॥ भाव्यते॥ अयामन्तेति अयः॥
भावयाञ्चक्रे भावयाम्बभूवे भावयामास॥ भाविता॥ भाविष्यते [illegible]
[illegible]॥ [illegible] विलवदिह॥ आभियत्वेना[illegible]हुत्या[illegible]लोपः॥ भावयिता
भावयिष्यते॥ भाव्यताम्॥ अभाव्यत भाव्येत भाविषीष्ट॥ भावयिषीष्ट
भावयिष्यते॥ [illegible]॥ अभावि अभा[illegible]यिषाताम् अभाविषाताम्॥ [illegible]भूष्यते॥ [illegible]

मिश्र

८८
४४

अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः ॥ स्तूयते विष्णुः तुष्टुवे स्ताविता स्तावि
ष्यते स्तोष्यते अस्तावि अस्ताविषाताम् अस्तोषाताम् ॥ अगतो गुणो
र्तिगुणाः स्मर्यते ॥ स्वरितान्तानाम् स्मर्यते सस्मरे उपदेशग्रहणा
च्चिराविरिह ॥ स्मारिता स्मर्ता स्मारिता स्मर्ता नतेश्च: स्मर्यते इ
न स्तुत्यते सम्प्रसारणाय इत्यर्थे तनोतेर्यकि आकारोऽन्त्यादेशो
वा तायते तन्यते तेपानुतेपे तपःक्षेपविराग्न्यास्याकर्मकस्यैव
तुल्यव भन्तेन वाच्येन घुमास्थेत्यम् दीयते धीयते दे
आतो लुङ् विरत्फोः आदन्तानां युक् चिण्कृतोर्विभाषा लिङि

८१

८८
४४
११

श्री: स्याद्ध्योरिधे स० ३
तिरस्र ।।२ ।।

निव दायिता दाता दायिषीष्ट दासीष्ट ।। अदायि ।। अदायिषाताम् ।।
अदिषाताम् ।। भज्यते भंजेश्च चिणि नलोपो वा अभाजि अभंजि ।। ल
भ्यते विभाषा चिण्णमुलोः रभेर्नुम् स्यात् अलंभि अलाभि ।। यदा कर्मै
व कर्तृत्वेन विवक्ष्यते तदा सकर्मकोऽपि अकर्मकास्तेभ्यः कर्तरि भावे च लः ।।
कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः कर्मस्थया क्रियया तुल्यक्रियः कर्ता कर्मवत्स्यात्
कार्यातिदेशोऽयम् तेन यगात्मनेपदचिण्चिण्वदिटः स्युः पच्यते फलम्
भिद्यते काष्ठम् ।। अपाचि ।। अभेदि ।। भावे भिद्यते काष्ठेन ।। ० इति भा
वकर्मप्रक्रिया ।। ० अभिज्ञावचने लृट् स्मृतिबोधिन्युपपदे भूता
नद्यतने धातोर्लृट् लङोऽपवादः ।। वस निवासे स्मरसि कृष्ण गोकुले वत्

वत्स्यामः ॥ एधं वृध्यते वेत्तते इत्यादि प्रयोगेऽपि गन्तव्यं ॥ यदि योगेऽन्का
न्त अभिज्ञानादि लृट्प्रयोक्तव्ये अभुञ्जमहे लङ् स्मे ॥ लिडोऽपथा हः पज्ञति स
युधिष्ठिरः वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा वर्तमाने प्रयुक्ता त्वया उक्तो सो
वर्तमानसामीप्ये भूते भविष्यति वा यथा सुः कदा आगतोऽसि अयमागच्छा
मि कदा गमिष्यसि एष गच्छामि गमिष्यामि वा ॥ हेतुहेतुमतोर्लिङ् ॥ धावसो
तु ॥ कृष्णं नमेद्वेत्सुखं यायात् ॥ कृष्णं नमस्यति चेत्सुखं यास्यति ॥ भवि
ष्यति एधिष्यते नेह ॥ हन्तीति पलायते विधिनिमन्त्रणेति लिङ् ॥ विधिः
प्रेरणम् भृत्यादेर्निकृष्टस्य प्रवर्तनम् विधौ यजेत निमन्त्रणं नियो
गकरणम् आवश्यके श्राद्धे भोजनादौ हेतौ आरैः प्रवर्तनम् ॥ ६

श्रीराम.

२०
४६

स भुञ्जीत ॰ भवान् आमंत्रणं कामचारानुज्ञा इत्यासीत अधिष्ठः सत्कारपूर्वको
व्यापारः पुत्रमध्यापयेद्भवान् ॥ सम्प्रश्ने ॥ किंभो वेदमधीयीय उत तर्कं प्रार्थनायाम्
भो भोजनं लभेय एवं ब्रूहि ॥ इति लकारार्थप्रक्रिया ॥ इति लिङन्तं समाप्तम्
श्रीमद्गुरवे नमः अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै
श्रीगुरवे नमः ॥ १ ॥ शुभमस्तु श्रीरस्तु ॰ श्रीगोपीवल्लभाय नमः ॥ श्री[illegible]नमः ॥
श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः श्रीः
श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः श्रीरामः
कातिक मिचकर रासम्प्रदानत्त पेयरा ॥ अपादानाधिकरणानेत्या तुः कारिकानि ठो यू १

२०
४६

55

[OrderDescription]
,CREATED=16.10.20 14:22
,TRANSFERRED=2020/10/16 at 14:29:23
,PAGES=87
,TYPE=STD
,NAME=S0004051
,Book Name=M-944-LAKARTH PRAKIRIYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF

FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF

FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF

FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF

FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF

FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF

FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF

FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,